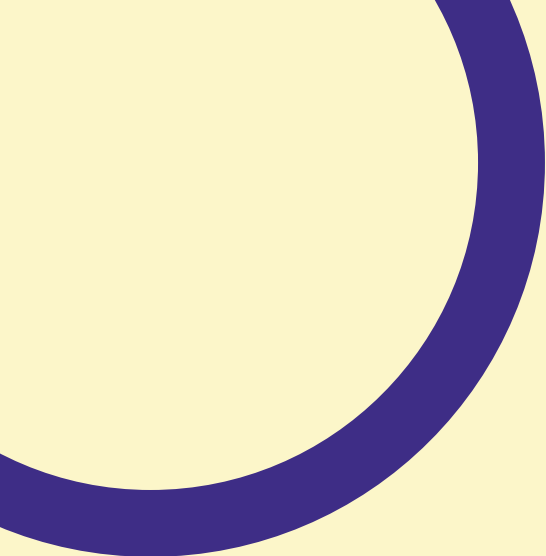

Адаптовані до війни. Безпека, соціалізація і навчання в молодіжних центрах та організаціях

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ЗМІСТ

Вступ	3
Список скорочень та аббревіатур	5
Методологія	8
1. Учасники та учасниці опитування	11
1.1. Демографічні характеристики.....	11
1.2. Міграція у зв'язку з війною	14
1.3. Інтеграція в організацію	17
1.4. Особливості інтеграції в організацію ВПО.....	19
2. Безпека, соціалізація, оточення	22
2.1. Розуміння безпеки.....	22
2.2. Рівні безпеки, залежно від географії діяльності та віку	24
2.3. Соціалізація молоді в освітній діяльності молодіжних організацій і центрів	26
2.4. Особливості соціального оточення, залежно від умов воєнного стану	31
3. Навчальні пріоритети молоді: отримані ТА бажані компетенції	36
3.1. Компетенції, отримані учасниками та учасницями освітніх заходів.....	36
3.2. Компетенції, які учасники та учасниці хотіли б отримати у майбутньому	41
3.3. Очікувані формати заходів	45
4. Виклики та запити воєнного часу	48
4.1. Навички, необхідні у воєнний час	48
4.2. Улюблені заняття, які зараз малодоступні	51
4.3. Тональність відповідей на анкети.....	53
5. Організації ТА кращі практики.....	55
5.1. Організації проекту	55
5.2. Кращі практики	61
Висновки і рекомендації	65

Над дослідженням працювали:

Ярина Боренько — експертка та тренерка з прав людини
і демократичного громадянства

Надія Кибукевич — комунікаційниця, редакторка

Технічне опрацювання: Видавництво «Крок», KrokBooks.com

ВСТУП

Молодіжні організації та центри надають молодим людям важливий простір для розвитку, самовираження і соціальної активності. З початком повномасштабної війни питання безпеки, навчання і формування позитивного соціального середовища стали ще важливішими для молодіжної роботи та неформальної освіти. Якщо ще у 2022-му році організації та центри більше фокусувалися на розв'язанні питань задоволення першочергових потреб, таких як: гуманітарна допомога чи волонтерська допомога військовим, то у 2023 році з'явилися нові контексти, пов'язані передовсім з адаптацією до ситуації, яка постійно змінюється і є невизначеною.

У 2023-му році група молодіжних організацій, які входять у Національне українське молодіжне об'єднання, почала системно відновлювати свою діяльність як осередків молодіжної роботи та неформальної освіти. У рамках проєкту «Підтримка безпечних середовищ для розвитку молоді в Україні» вони сформували власні річні навчальні програми та стратегії залучення учасників. Особливістю проєкту є те, що кожна організація впроваджувала власну навчальну програму, яка відповідає її статуту, культурі, історії, ідеології, кваліфікації працівників, запитам дітей і молоді. Дослідження показує загальну картину інтересів і потреб. У рамках проєкту відбувалися, наприклад, тематичні пластові табори та курси підготовки зі шкільних предметів, англійські розмовні клуби та курси надання першої медичної допомоги, майстер-класи писанкарства і гуртки з моделювання. Завданням цього дослідження є систематизувати потреби та прагнення дітей і молоді, а також виробити загальні принципи побудови освітньої діяльності у воєнний, а потім й післявоєнний час.

У цьому дослідженні ми ставили собі за мету визначити зміни, які відбулися у молодіжній роботі під час війни; дізнатися, якими стали запити цільових груп чи як вони змінилися, і, відповідно, зрозуміти, яким чином варто проєктувати свою майбутню освітню діяльність молодіжним центрам чи громадським організаціям. Методологія складалася з контекстного аналізу навчальних програм, організаційної культури громадських об'єднань, онлайн-опитування учасників навчальних заходів, групових інтерв'ю молодіжних працівників/ниць та учасників/ниць і спільного формулювання висновків. Результати дослідження охоплюють питання

соціалізації та оточення дітей і молоді, розуміння безпеки середовища, отриманих компетенцій, запитів на майбутнє та уявлення про те, що треба вміти сьогодні.

У дослідженні розглядаються теми безпеки, соціалізації та навчання. Перший розділ ілюструє профіль опитаних. Ми запитували учасників і учасниць про їхній вік, стать, рід занять, особливості переміщення у зв'язку з війною, а також про інтеграції в діяльність організації чи молодіжного центру. У другому розділі розкривається розуміння безпеки та адаптації до небезпеки, особливості соціалізації під час війни завдяки освітній діяльності. Третій розділ присвячений питанням навчання, компетенцій. Четвертий — баченню майбутнього, сентиментам щодо втраченого та баченню необхідних навичок поза участю у заходах. У п'ятому розділі ми даємо загальний огляд діяльності організацій і центрів, їхні пріоритети та кращі практики.

У проєкті «Підтримка безпечних середовищ для розвитку молоді в Україні» взяли участь 30 осередків всеукраїнських спілок/організацій. Це — п'ять обласних молодіжних центрів, три пластові центри, п'ятнадцять місцевих молодіжних центрів (комунальні заклади або простори громадських організацій), сім осередків національних молодіжних організацій. За перше півріччя вони організували навчальні заходи для понад трьох тисяч унікальних відвідувачів.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

	Повна назва	Скорочена назва	Абревіатура
Організації та центри — учасники проекту			
1.	Всеукраїнська організація «КЛАС»	«Клас»	-
2.	Позашкільний комунальний навчальний заклад «Донецький обласний дитячо-молодіжний центр»	Донецький обласний молодіжний центр	-
3.	Комунальний заклад «Запорізький обласний центр молоді»	Запорізький обласний молодіжний центр	-
4.	Благодійна організація “ШЕЛТЕР ПЛЮС”	«Шелтер Плюс»	-
5.	Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський обласний молодіжний центр»	-	-
6.	Комунальний заклад львівської обласної ради «Львівський обласний пластовий центр»	Пластовий центр, Львів	-
7.	Обласна комунальна установа «Луганський обласний центр підтримки молодіжних ініціатив та соціальних досліджень»	Луганський обласний молодіжний центр	-
8.	Всеукраїнська молодіжна громадська організація «МНК»	«МНК»	МНК
9.	Ініціативна група «Молодіжка»	«Молодіжка»	-
10.	Громадська організація «Молодіжний хаб «RedHub»	«RedHub»	-
11.	Молодіжно-волонтерський центр Бердичівської міської територіальної громади «М-Формація»	«М-Формація»	-

	Повна назва	Скорочена назва	Абревіатура
12.	Молодіжний центр «HUB_ІДЕЙ» (засновник Громадська організація «Розвиток разом»)	«HUB_ІДЕЙ»	-
13.	Молодіжний центр громадянської освіти		МЦГО
14.	Громадська Організація «Молодіжний центр «Нові Орбіти»	«Нові орбіти»	-
15.	Громадська організація «Молодіжний центр «Параграф»	«Параграф»	-
16.	Громадська організація «Кременчуцький інформаційно-просвітницький центр «Європейський клуб»	«Простір ідей»	-
17.	Комунальний заклад «Молодіжний центр «Смарт»	«Смарт»	-
18.	Первомайський молодіжний центр «ХАБ [КОМОРА]»	«ХАБ [КОМОРА]»	-
19.	Громадська організація «Всеукраїнський молодіжний рух «НА»	«НА»	НА
20.	Комунальний заклад Київської обласної ради «Пластовий вишкільний центр»	Пластовий Центр, Буча	-
21.	Громадська організація «WE WORLD»	«WE WORLD»	-
22.	Комунальний Заклад «Дитячо-юнацький Пластовий Центр міста Рівного» Рівненської міської ради	Пластовий Центр, Рівне	-
23.	Громадська організація «Слов'янський культурний центр «Задзеркалля»	«Задзеркалля»	-
24.	Громадська організація «Спілка української молоді в Україні»	-	СУМ

	Повна назва	Скорочена назва	Абревіатура
25.	Комунальний заклад «Тернівський міський молодіжний центр»	«InTern»	-
26.	Громадська організація «Українська асоціація студентів»	-	УАС
27.	Комунальна установа Чернігівської обласної ради «Чернігівський обласний молодіжний центр»	-	-
Інші організації			
	Асоціація молодіжних центрів України	-	АМЦУ
	Національне українське молодіжне об'єднання (НУМО)	-	-
Інші скорочення та абревіатури			
	Благодійний фонд		БФ
	Внутрішньо переміщені особи		ВПО
	Громадська організація		ГО
	Державна установа		ДУ
	Комунальна установа		КУ
	Молодіжний центр		МЦ
	Національний мультипредметний тест		НМТ
	Фокус-групові інтерв'ю	Фокус-групи	ФГІ

МЕТОДОЛОГІЯ

Опитування містить кількісну і якісну частини. Основними методами збору інформації були:

- контент-аналіз;
- онлайн-опитування;
- фокус-групові інтерв'ю;
- експертні обговорення.

Контент-аналіз використовувався для вивчення навчальних програм та змістовних звітів з діяльності. Також аналізувалися публікації у соціальних медіа, евалюаційні анкети та реєстраційні бази учасників, календарні плани тощо. Результати контент-аналізу слугували для розробки онлайн-опитувальника та формування бачення загального контексту, в якому відбувалася освітня діяльність. Аналіз навчальних програм також є допоміжним компонентом для розуміння відповідей респондентів щодо своїх навчальних результатів.

Онлайн-опитування використовувалося задля збору даних від учасників і учасниць освітніх активностей. Опитувальник містив закриті та відкриті запитання. Закриті запитання стосувалися демографічних даних, відвідуваності організації, оцінки заходів. Відкриті запитання стосувалися описів ситуацій соціалізації, отримання навичок, побажань щодо наступної діяльності, ностальгії за минулими активностями та усвідомлення необхідних під час війни навичок. Під час опитування використовувалася онлайн-платформа jotform. Запрошення взяти участь в опитуванні розсилали освітні консультанти та консультантки за допомогою групових чатів та оголошень і перенаправлення на посилання під час зустрічей. Додатково консультанти та консультантки здійснювали розсилки електронною поштою, телефонували респондентам та робили індивідуальні нагадування. У випадку з анкетуванням наймолодших відвідувачів і відвідувачок (6–12 років) при заповненні анкети дозволялася допомога старших або заповнення анкети відбувалось батьками зі слів опитуваних. Опитування відбувалося з 26 липня до 15 серпня 2023-го року. Загалом з 3083 унікальних відвідувачів, анкети було отримано від 837 осіб, з них проаналізовано — 779 анкетних даних.

Фокус-групові інтерв'ю використовувалися для отримання розуміння питань безпеки, зміни середовища і соціалізації. Було проведено 2 фокус-групи з освітніми консультантами й консультантками та 6 фокус-груп з учасниками й учасницями освітніх заходів. Вибірка учасників здійснювалася з загального списку методом рандомізації з урахуванням віку, статі та регіону. Фокус-групи з учасниками формувалися за віком.

Експертні обговорення використовувалися для отримання фахових думок щодо інтерпретації результатів. Відбулося два обговорення — з освітніми консультантами й консультантками та лідерами організацій-членів НУМО.

Обмеження дослідження

Це дослідження ілюструє тенденції, що стосуються діяльності молодіжних центрів і молодіжних організацій щодо організації освітньої діяльності станом на перше півріччя 2023-го року. Це стосується таких особливостей:

- Дослідження показує тенденції щодо широкого спектра вікових груп. Основними цільовими групами проекту були молоді люди віком 13–17 років (наймолодша цільова група) і 18–25 років (старша цільова група). Додатковими групами, яких було кількісно менше, були діти віком 6–12 років (наймолодша цільова група) і молодь у віці 26–35 років (найстарша цільова група). Для усіх цільових груп була єдина анкета. Питання формувалися таким чином, щоб вони були релевантними для кожного віку. Таке широке охоплення дає бачення перспективи й співвідноситься з реальними віковими групами, з якими працюють організації та центри, залучені до проекту.
- Це дослідження не демонструє тенденцій і настроїв молоді, які не мають контакту або інформації про освітні можливості, або ж не мають мотивації чи ресурсів відвідувати заходи з неформальної освіти.
- Це дослідження також демонструє тенденції серед молоді, яка має довіру до організацій та інституцій, які впроваджують неформальну освіту.

Таким чином, отримані результати демонструють тенденції в освітній діяльності та настрої молоді, яка відвідує або хоче відвідувати «третє місце», а також розкривають практики та інструменти, за яких така участь молоді стає можливою. З іншого боку, дослідження показує, яким чином можна залучати до участі в діяльності молодіжних організацій і молодіжних центрів різноманітну аудиторію, а відтак, яким чином інституції молодіжної роботи та неформальної освіти можуть залучати відвідувачів та досягати позитивних результатів своєї діяльності.

1. УЧАСНИКИ ТА УЧАСНИЦІ ОПИТУВАННЯ

1.1. Демографічні характеристики

Вік учасників і учасниць

За перше півріччя 2023-го року всі організації та молодіжні центри, які брали участь у проєкті, відвідали 3 027 унікальних відвідувачів, які дали згоду на обробку персональних даних.

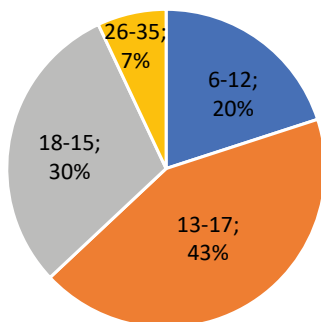

Рис. 1.1. Вік учасників і учасниць освітніх заходів

З них:

- 611 у віці 6–12 років - 20%
- 1375 у віці 13–17 років - 43%
- 937 у віці 18–25 років - 30%
- 204 у віці 16–35 років - 7%

Основними цільовими групами за віком була молодь 13–17 років (молодша вікова група) і 18–25 (старша вікова група). Додатково частина заходів включала дітей 6–12 років (найменша вікова група) і людей 26–35 років (найстарша вікова група). Подеколи до заходів долучалися і люди старші 35 років, проте у цьому дослідженні це не враховується.

З 779 проаналізованих анкет вік учасників та учасниць розподілився таким чином:

- 123 у віці 6–12 років - 16%
- 320 у віці 13–17 років - 41%
- 281 у віці 18–25 років - 36%
- 55 у віці 16–35 років - 7%

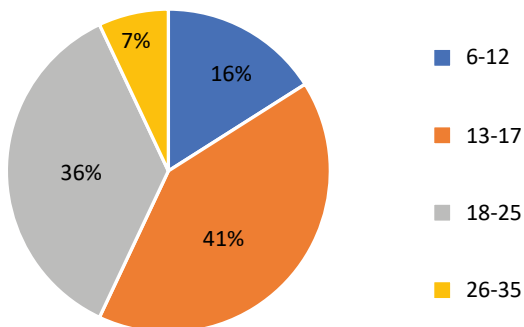

Рис. 1.2. Розподіл опитаних за віком

Статева структура

В онлайн-опитуванні взяли участь 60% жінок і 38% чоловіків. 2% не вказували статі. Серед загальної кількості учасників освітніх заходів було 62% жінок і 38% чоловіків.

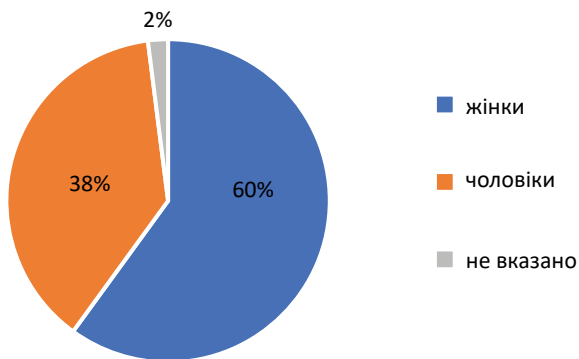

Рис. 1.3. Розподіл опитаних за статтю

Зайнятість

В анкеті респондентам пропонувалося відповісти на закрите запитання: «Чим ти зараз займаєшся?». Варіанти відповіді містили: «працюю», «навчаюсь», «навчаюсь і працюю», «не навчаюсь і не працюю», «інше». Більшість опитаних (59%) навчаються у середніх або вищих навчальних закладах. Друга велика група — це ті, хто і навчається, і працюють. 13% відповіли, що працюють, а 1% — що не зайняті, або інше («перебуваю в декреті», «саморозвиваюсь», «шукаю роботу»).

З наймолодшої вікової групи (6–12 років) 95% відповіли, що навчаються, а 5% — що навчаються і працюють. Оскільки опитування проводилося влітку, то дехто з опитаних уточнював, що зараз на канікулах. Серед молодшої вікової групи (13–17 років) 81% з опитаних відповіли, що навчаються, 14% — навчаються і працюють, 4% — не навчаються і не працюють. Серед старшої вікової групи (18–25 років), опитані переважно працюють або навчаються та працюють (46% і 38% відповідно). Ще 10% відповіли, що працюють, 5% — не навчаються і не працюють. Серед найстаршої вікової групи 84% опитаних працюють, 11% — навчаються і працюють, 2% — у декреті, 3% — незайняті.

Загалом можна стверджувати, що молодіжні центри та організації відвідує активна молодь, яка навчається і/або працює. Це стосується і тих, хто змінив місце проживання у зв'язку з повномасштабною війною, і тих, хто залишився проживати у своїх місцевостях.

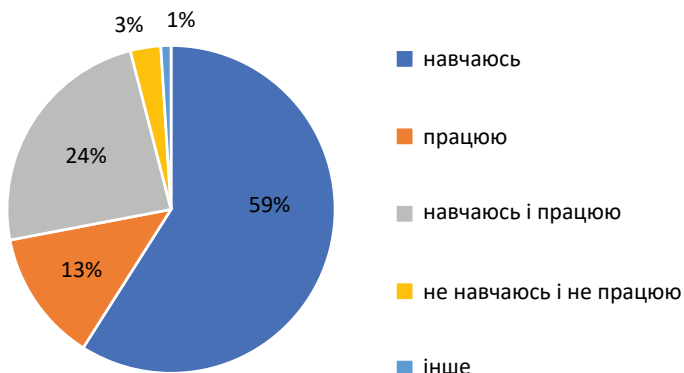

Рис. 1.4. Зайнятість опитаних

1.2. Міграція у зв'язку з війною

Сьогодні немає точних даних про кількість тих, хто перемістився в межах України, починаючи з 24-го лютого 2022 року. За [оцінкою Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України](#) на початок 2023 року, в країні налічувалося від 28 до 34 мільйонів осіб, що перебували у межах країни станом на 1 січня 2022 року. У країні є близько 4,9 мільйона зареєстрованих ВПО, проте у [Мінреінтеграції](#) наголошують, що, окрім офіційної цифри, загалом налічується 7 мільйонів мешканців, які переїхали в інше місце у зв'язку з війною. Отож, ми можемо припускати, що в середньому кожен п'ятий, хто мешкає в Україні, змінив місце проживання у зв'язку з війною. Також потрібно враховувати, що близько 9 мільйонів українців зараз перебувають за кордоном, абсолютна більшість з них — це жінки та діти до 18 років.

Серед учасників опитування 79% заявили, що не переїжджали, а 21% — що змінили місце свого проживання через війну, що відображає загальну ситуацію по країні.

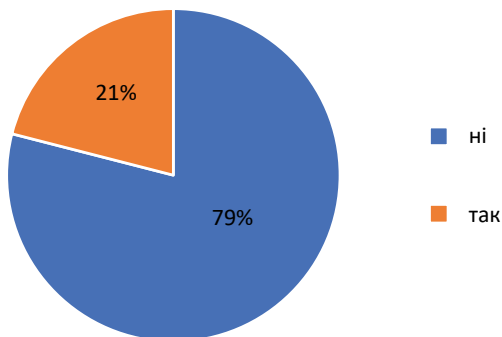

Рис. 1.5. Зміна місця проживання

Серед тих, хто не змінював місця свого проживання, абсолютна більшість вважає, що в їхній місцевості більш-менш безпечно (78%). 13% виїжджали й повернулися, 2% пережили окупацію, 4% пережили бойові дії. Серед іншого учасники називали: «була в селі у бабусі», «не було куди виїжджати», «батьки не хочуть виїжджати з України», «я звик».

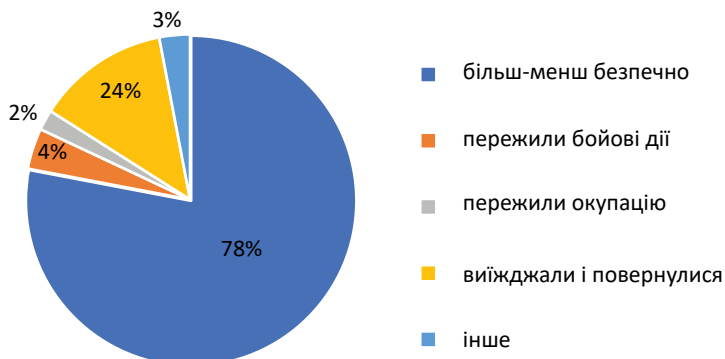

Рис. 1.6. Умови тих, хто не змінив місця проживання

78% опитаних вважають, що у їхній місцевості «більш-менш безпечно». Це одна з ознак адаптації до війни. Наприклад, опитування проводилося у час, коли критичною була ситуація щодо загрози катастрофи на Запорізькій АЕС, проте учасники з близьких до ЗАЕС територій чи навіть із самого Запоріжжя спокійно сприймали і ядерну загрозу, і артилерійські обстріли, про які часто немає попереджувального сповіщення. Тенденція у цьому регіоні була така, що населення не хотіло виїжджати навіть за критичних умов, а ті, хто переїхали з окупованих районів в обласний центр, живуть в очікуванні повернення.

13% тих, які повернулися з місця, куди евакуювалися через повномасштабну війну, проживають зараз у своїх регіонах, і їхній виїзд стосувався перших місяців війни. Наприклад, мешканці Чернігова вважають своє місто безпечним після завершення бойових дій. Восьмеро з тридцяти повернулися, коли припинилися масовані обстріли. Мешканці Бучі повернулися відразу після деокупації. Виїзд у перші місяці повномасштабного вторгнення найбільше стосувався дітей: 63% тих, хто виїхав і повернувся — це учасники та учасниці віком від 6 до 17 років. Найбільше тих, хто виїжджав і повернувся, у Бучі, Києві, Тернополі та Чернігові. Серед тих, хто пережив окупацію (16 осіб) — учасники з Херсона, Бучі, Чернігівської області. Серед тих, хто пережив бойові дії (25 осіб) — учасники з Чернігівської, Херсонської, Запорізької, Харківської областей. Деякі учасники із західного регіону також зазначали, що у їхніх містах відбувалися бойові дії, очевидно, маючи на увазі ракетні обстріли.

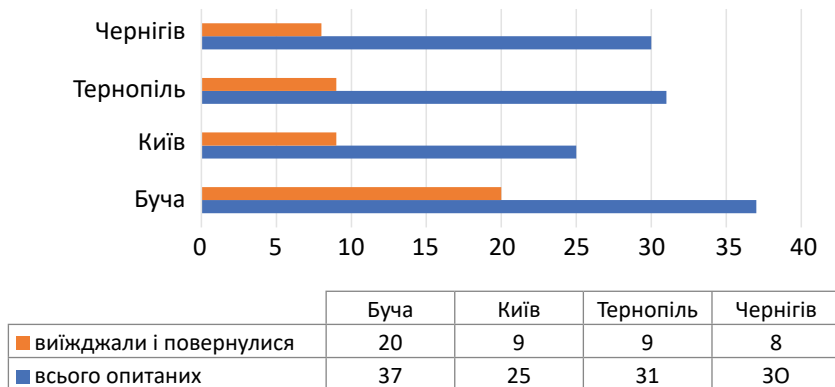

Рис. 1.7. Частка тих, які виїжджали та повернулися, серед опитаних у Бучі, Києві, Тернополі, Чернігові

«Через війну я поїхав у Францію зі своїм дядьком. Там було нове життя. А через три місяці ми поїхали назад. Були проблеми, то світла не було, то машина зламалася. Але ми точно хотіли приїхати назад.» (8 р., ч., західний регіон).

21% (177 осіб) опитаних змінили місце свого проживання через війну. З них найбільше зазначили, що виїхали з зони бойових дій і окупації (42% і 26% відповідно). 26% зазначили, що виїхали туди, де менше повітряних тривог.

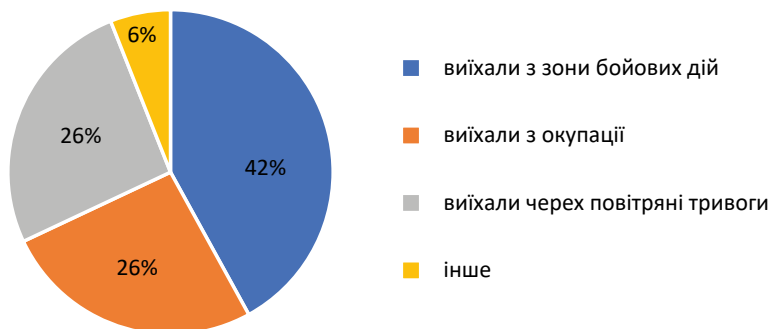

Рис. 1.8. Ті, хто змінили місце проживання через повномасштабну війну

1.3. Інтеграція в організацію

Усі молодіжні організації та молодіжні центри, які брали участь у проєкті, працювали з новими учасниками освітніх активностей. 39% опитаних відвідували ті ж освітні майданчики і до війни, а 56% зазначили, що прийшли до організації чи центру вперше після початку повномасштабного вторгнення.

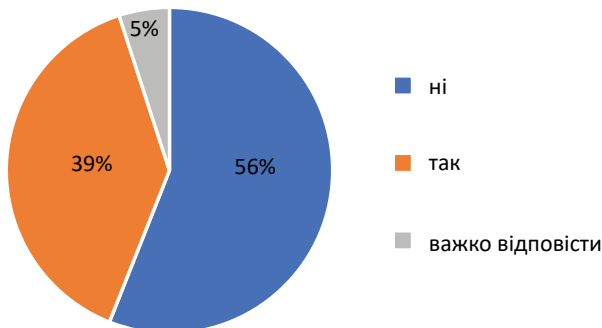

Рис. 1.9. Чи відвідували організацію до повномасштабної війни?

Загалом за «прив'язаністю» до організації чи центру можна виділити такі категорії:

- Релоковані молодіжні центри, які працювали з новими аудиторіями, за виключенням випадків, коли хтось «знайшов» організацію при переселенні, як, наприклад, четверо опитаних з Луганського обласного молодіжного центру або двоє із «Задзеркалля».
- Молодіжні організації, засновані на індивідуальному членстві, які сконцентрувалися на збереженні структури та поступовому розширенні членства, тому в них більш стабільна аудиторія.
- Організації та центри, які мали відтік відвідувачів ще під час пандемії, оскільки були залежні від ситуації у сфері освіти, як от УАС чи МЦ «Параграф», тож почали працювати з новими відвідувачами.
- Молодіжні центри, які отримали велику частку нової аудиторії, що пов'язано з цільовою роботою з внутрішньо переміщеними особами чи збільшенням попиту серед місцевого населення, як от Львівський обласний молодіжний центр чи «Простір ідей» з Кременчука.

Серед тих опитаних, хто відвідував організацію чи центр до війни, більша частина належать до осередків СУМ, МНК, «Пласту» та НА, і є регулярними відвідувачами молодіжних центрів «Нові орбіти» (Львів), «RedHUb» (Красноград), «М-Формація» (Бердичів). Зовсім з новими цільовими аудиторіями працюють релоковані «Клас» та Донецький обласний молодіжний центр. Можна стверджувати, що ті організації та центри, які мали стабільних членів чи відвідувачів, і які не переїхали, фокусувалися на збереженні членства та поступовому залученні нових груп, причому рівень цього залучення переважно залежав від інституційної спроможності та ситуації у регіоні.

Щодо відвідуваності організації чи центру за віком, то тут найбільша частка складається з тих, хто почав їх відвідувати саме після початку повномасштабного вторгнення. Це молодша вікова група. Це пояснюється як загальним віком соціалізації, так і тим, що у них було менше можливостей у період дорослішання, який припав на пандемію.

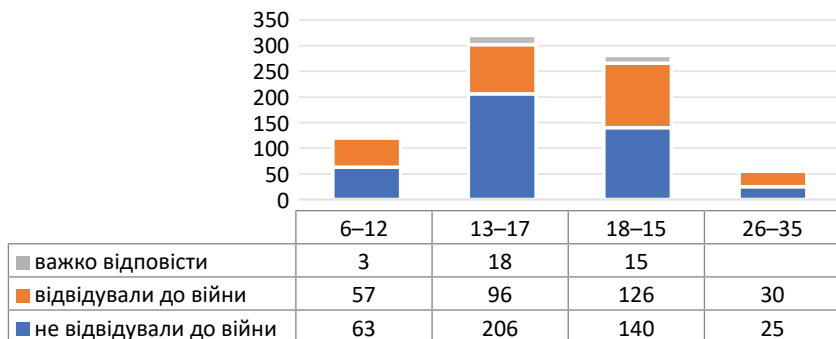

Рис. 1.10. Відвідування організації до повномасштабної війни за віковими групами

Молодь доволі регулярно відвідує організації та центри, більш ніж половина з опитаних зазначили, що відвідували МЦ та ГО понад шість разів у 2023-му році. У цьому показнику практично немає вікових особливостей чи аспекту переміщення, а регулярність відвідувань, ймовірно, залежить від характеру заходів та наявних можливостей.

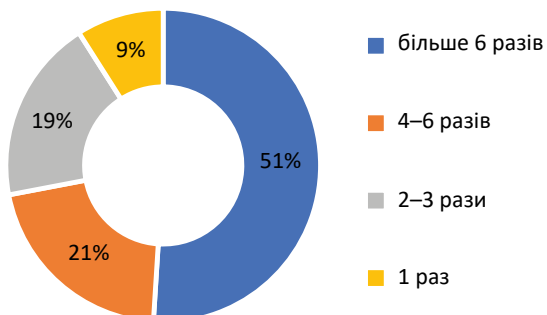
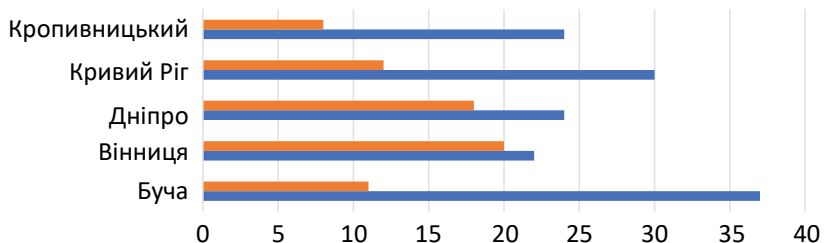

Рис. 1.11. Скільки разів відвідували організацію цього року

1.4. Особливості інтеграції в організацію ВПО

Кількість відвідувань заходів не залежить від характеру переміщення. Натомість серед тих, хто змінив місце проживання у зв'язку з повномасштабною війною, 74% (проти 51% серед усіх опитаних) не відвідували визначену організацію чи центр до повномасштабної війни. Серед міст, до яких найбільше виїхало ВПО з зони бойових дій або окупації, це — Буча, Вінниця, Дніпро, Кривий Ріг та Кропивницький. У кожній з організацій, які працюють у цих містах, є свої особливості. Так, заходи Національного Пластового Вишкільного Центру в Бучі відвідують ВПО, які переїхали до деокупованого міста з Донецької та Луганської областей. Водночас сюди приходять і ті, хто повернувся до рідного міста після його звільнення. Донецький обласний молодіжний центр, який працює у Вінниці, гуртує переселенців з Донецької області; Луганський обласний молодіжний центр у Дніпрі багато працює з переселенцями, які живуть у тимчасових прихистках; «Шелтер+» адмініструє власний прихисток, а «Задзеркалля» у Кропивницькому залучає ВПО.

«У нас невелике місто. З початком повномасштабної війни з'явилося багато внутрішньо переміщених осіб. Після цього почали відкриватися різні гуртки, наприклад, тренування на полотнах для дітей, акробатика тощо». (35 р., ж., центральний регіон)

	Буча	Вінниця	Дніпро	Кривий Ріг	Кропивницький
■ виїхали з окупації/зони бойових дій	11	20	18	12	8
■ всього опитаних	37	22	24	30	24

Рис. 1.12. Частка тих, які виїхали з окупації або зони бойових дій, у Бучі, Вінниці, Дніпрі, Кривому Розі та Кропивницькому

Інтеграція ВПО в організацію відбувається природно, якщо це релокована організація, яка націлено працює для вихідців свого регіону, або ж організація, яка адмініструє чи відвідує прихистки для ВПО, займається гуманітарною допомогою та інформує про можливості участі в освітніх заходах. За опитуваннями освітніх консультантів і учасників можна виділити такі форми взаємодії:

1. Адміністрування прихистку і надання допомоги у задоволенні базових потреб на перших етапах переміщення. Якщо гуманітарна діяльність відбувається у цьому ж приміщенні, де працює молодіжний центр, то потенційних учасників можна залучити до участі в іншій діяльності. Прикладом такої взаємодії може бути: «Шелтер+», «RedHUB», «Нові орбіти» чи Запорізький обласний молодіжний центр.

«Я прийшла з батьками по гуманітарку, а нам запропонували приходити на різні заходи. Було лячно, але я наважилася. Я таких місць і людей ніколи не бачила, дуже чудові. Познайомилася з багатьма прикольними людьми. Маю нових друзів, але дуже сумую за старими. Хоча завдяки центру іноді вдається забути про все погане». (16 р., ж., південний регіон).

2. Цільове відвідування прихистків і мотивація відвідувати молодіжний центр. Освітні консультанти, які проводили таку роботу, зазначали, що на перших етапах варто проводити роботу безпосередньо у місцях компактного поселення і поступово мотивувати їх приходити в інший соціалізаційний простір. Луганський обласний молодіжний центр, «Простір ідей» або «М-Формація» обирали саме цю модель взаємодії.

• *«Мені потрібно було пів року ходити у шелтер для переселенців, щоб вони розуміли, хто я, і що мені можна відкритися. Вдалося налагодити комунікацію. Коли я стала освітнім консультантом — ті люди стали відкриті, сміливіші, почали виходити за межі свого шелтера. Я налагодила комунікацію з іншими шелтерами, відкрили ресурсний центр. Місцеві та ВПО потоваришували». (освітня консультантка)*

3. Розповсюдження інформації через доступні джерела у громадах без активної мотивації. Така модель типова для великих міст, де є розвинена інфраструктура допомоги ВПО. Так, наприклад, у Львівському чи Запорізькому молодіжних центрах, які мають окремий пункт прийняття ВПО, розповсюджується інформація, а членські молодіжні організації у першу чергу інтегрують власних членів.

• *«У організації є люди, які десь постійно залучені — кістяк організації. З'явилося багато і нових людей, зокрема ВПО. Кількість учасників на таборах і на будь-яких заходах суттєво збільшилася. ВПО вже самі долучаються до діяльності організації. Крім того, багато членів та друзів організації зараз у війську — із ними трішки слабший контакт». (21 р., ж., західний регіон)*

2. БЕЗПЕКА, СОЦІАЛІЗАЦІЯ, ОТОЧЕННЯ

2.1. Розуміння безпеки

Загалом опитувані учасники та учасниці освітніх заходів дають високу оцінку атмосфері в організаціях і молодіжних центрах за параметрами: «безпечно», «доброзичливо», «цікаво». Безпека містить найменше оцінок (80%), проте за наявних умов може вважатися дуже високою. Ми також можемо допускати, що молодь, у першу чергу, шукає доброзичливу атмосферу, тобто місце, де можна почуватися комфортно.

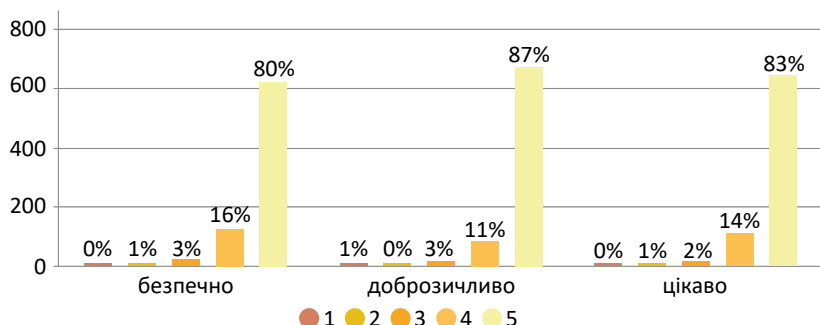

Рис. 2.1. Оціни атмосферу в цій організації/молодіжному центрі за шкалою від 1 до 5 (1 — дуже погано, 2 — погано, 3 — може бути, 4 — добре, 5 — дуже добре)

Безпека під час освітньої діяльності у мирний час може включати багато аспектів, деякі з яких актуалізуються, а деякі мінімізуються в умовах війни. У цьому дослідженні ми розглядали фізичну і соціальну безпеку.

Лише наймолодші учасники та учасниці фокус-груп говорили про безпеку як про особистий комфорт і дружню атмосферу. Старші учасники/ці та освітні консультанти/ки визнають, що усі інші аспекти безпеки відійшли на задній план, залишилися лише ті, що пов'язані з війною. Також варто відзначити, що конфліктні ситуації, які можуть загрожувати соціальній безпеці, практично відсутні через високу психологічну мобілізацію та зростання рівня усвідомленості того, що фізична безпека є найбільш пріоритетною.

Основним аспектом безпеки є наявність укриття і вміння правильно поводитися під час повітряних тривог. У зв'язку з цим підвальне приміщення стало особливою цінністю для молодіжних центрів і організацій. Тому ті організації, чії простори знаходяться у підвальних приміщеннях, мають суттєву перевагу в організації безпечних заходів. Хоча до війни підвали були приміщеннями, на які важко було отримати донорські кошти, наприклад, на ремонт. Тепер усе навпаки, вони опинилися у вигазі.

Ще одним елементом безпеки є безпечні умови при проведенні таборів та інших заходів на природі. Організаторам слід додатково узгоджувати свої дії з місцевою владою чи власниками території, щоб переконатися, що територія не є замінованою і що там не розміщуються військові об'єкти.

«Останнім часом буває дуже багато замінованих лісів, відбувається узгодження з територіальною громадою: чи немає там військових, наприклад, розміщених на цих територіях, чи вони не мінували, чи все там безпечно. Тобто, якщо є добро, якщо там все добре, то типу без питань, захід проводиться». (20 р., учасниця таборів)

Серед інших аспектів безпеки згадувалася загроза диверсій і важливість охорони заходів. Інколи молодь усвідомлює, що під час заходу «щось може трапитися» і при вході потрібен мінімальний контроль.

З онлайн-анкетування і розмов з учасниками/цями і освітніми консультантами/ками впливає потреба у позитивній психологічній атмосфері. Такі вимоги були й до війни. Респонденти погоджуються, що запити на ментальне здоров'я актуалізувалися. Це більше турбує організаторів заходів, які відчувають потребу у додаткових навичках, які б допомогли посилити відчуття безпеки учасників у ситуації, коли травмуючі фактори є зовнішніми. Це є одним з найбільших викликів для тих, хто організовує навчальні процеси.

«Зріс запит на заняття, які стосуються ментального здоров'я. Це про вміння заспокоювати себе, заспокоїти інших в екстрених ситуаціях. Коли діти почали пояснювати мені, чому їм це потрібно — з'явилося відчуття, що їм треба психолог. Але ми теж можемо проводити мінімальні заняття щодо цього». (освітня консультантка)

2.2. Рівні безпеки, залежно від географії діяльності та віку

Фізична безпека має різні виміри для різних регіонів. Якщо говорити про відносно безпечні області, там відбувається адаптація до повітряних тривог. Попри офіційну вимогу ходити в укриття, люди нехтують цим чинником, а самих укриттів часто немає. Але загалом організації дотримуються загальних вимог безпеки, ходять в укриття під час тривоги та виконують інші попереджувальні заходи. Як зазначають консультанти/ки, відвідуваність заходів часто залежить не стільки від повітряних тривог, скільки від погоди чи транспорту.

У містах, де часто бувають обстріли та ракетні атаки, відвідувачі, а особливо батьки наймолодших, переживають за перебування дітей поза домом. Але є й випадки, коли для психологічного стану дитини краще перебувати у безпечному приміщенні молодіжного центру, аніж у незахищеній багатоповерхівці.

Ті простори, що не знаходяться у підвалах, обов'язково мають у приміщенні карти найближчих укриттів. Сприйняття повітряних атак є різним. Якщо в Києві існує тривожність, то в Херсоні, який звільнили від окупації, обстріли вже не так лякають місцевих мешканців.

Можна виділити кілька типів ставлення до безпеки у молодіжних центрах чи просторах громадських організацій, залежно від географічного розташування:

1. Локації, де бувають артилерійські обстріли, часто без попереджувальних сирен. Такі умови типові для Херсона і Запоріжжя. Тут дотримуються максимальних заходів безпеки, проте існує усвідомлення, що загроза може бути неочікуваною.

• *«Була історія, що по будинку, де ми знаходимося, «прилітало». Але у нас все вціліло, бо це підвальне приміщення. Ми через це хвилювалися: чи не будуть люди боятися сюди приходити, бо вже «прилітало». Але учасники це сприймають просто, як хороший орієнтир і як фразу «двічі в одну воронку не прилітає».*
• *(освітній консультант)*

«У нас прифронтове місто і, частіше, «приліт» без тривоги. Тому вже після «прильоту», хто хоче, йде в укриття, так».
(15 р., відвідувач молодіжного центру)

- Міста, де періодично відбуваються повітряні атаки з попереджувальними сиренами. Тут важливим є або наявність власного укриття, або дотримання чіткого плану дій, куди прямувати у разі небезпеки. Це особливо важливо для Києва, Київської області, Дніпра та Дніпропетровської області.

«У травні, наприклад, коли майже кожен день були обстріли, помітила, що діти не витримують морально. Іноді їм важко висидіти заняття. Іноді, безпечне комфортне середовище просто неможливо створити через переживання учасників заходів». (освітня консультантка)

- Місцевості, де попереджувальні сирени бувають рідко, а руйнувань і влучань найменше. Це західні та центральні регіони, де діють правила поводження під час небезпеки, але існують найбільш комфортні умови для проведення заходів.

«На місцях, які знаходяться ближче до фронту, людей не лякає те, що лякало б тих, хто знаходиться далі від лінії фронту. І навпаки. Але насправді ми не знижуємо стандартів. Зробили приміщення максимально автономним, придбали «екофлоу», і, до речі, після цього там почали світло виключати». (освітній консультант)

- Місцевості, які є прикордонними з Білоруссю, де незначна небезпека з повітря, але через загрозу вторгнення заборонено проводити табори та інші заходи на природі. Це стосується Волинської та Рівненської областей. Місцеві організації проводять табори у Карпатах.

«Воєнний стан практично не впливає на заходи, реалізацію нашої освітньої програми. Єдине, на що впливає — організація пластових таборів. У Рівненській області їх заборонено

за чаєм/кавою, під час переїздів чи спільного проживання. Чим молодші учасники/учасниці, тим більше вони описували конкретні епізоди.

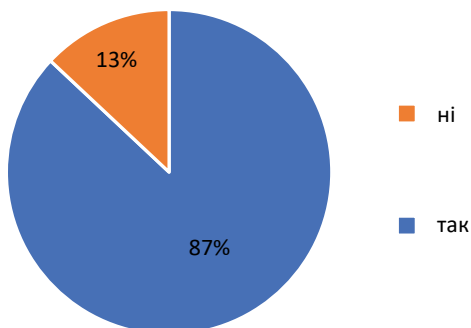

Рис. 2.2. Чи знайшов/знайшла ти під час відвідування заходів молодіжної організації/молодіжного центру друзів? Якщо так, то опиши, як це відбулося

33% анкетованих на запитання про друзів більше звертали увагу на цінності середовища або організації. З них більша частина (57%) говорили про організацію/молодіжний центр як середовище з горизонтальними зв'язками, а 43% — про цінність організації/молодіжного центру як структури, в якій, або, завдяки якій, будуються дружні взаємини.

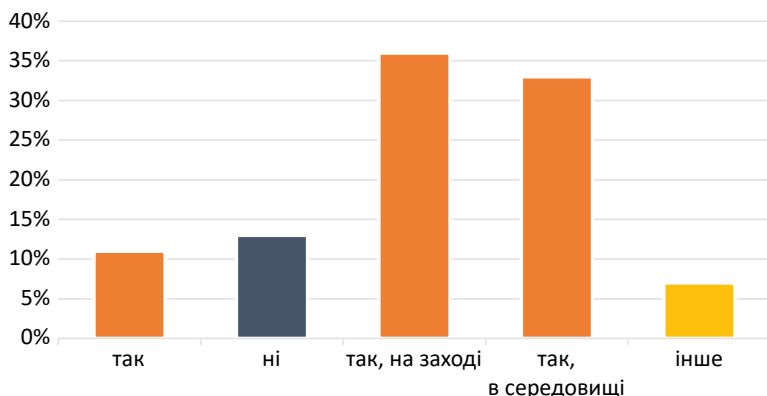

Рис. 2.3. Чи знайшов/знайшла ти під час відвідування заходів молодіжної організації/молодіжного центру друзів? Якщо так, то опиши, як це відбулося

Згадування конкретних заходів або епізодів

Коли учасники/ці описують контекст, в якому зав'язалися дружні взаємини, то пишуть про тематику заходу, конкретний елемент заходу чи додаткові моменти, які сприяють соціалізації. Є випадки, коли молодь включається в життя організації та центру, прийшовши на один захід з однієї теми, а потім залучається до іншої діяльності. Так, наприклад, це може бути тематичний тренінг, на якому дізнаються, що існують інші варіанти зайнятості, і починають відвідування нового заходу.

• • • • •
• *«Я прийшов на подію з медіаграмотності та знайшов там своїх нових друзів. І зараз з ними відвідную курси з англійської мови».*
• *(23 р., ч., південний регіон)*

Нові знайомства та друзі з'являються під час виконання якихось завдань або побутової діяльності. Це виявляється суттєвим для тих внутрішньо переміщених осіб, для яких спільна діяльність має ще й терапевтичний ефект, і дозволяє знайти нові соціальні контакти. Особливо молодші учасники згадують ці моменти дуже детально. Це свідчить про важливість для них перших соціальних контактів на новому місці.

Сама структура заходу, яка передбачає знайомство і спілкування, є важливим елементом неформальної освіти та має особливий вплив у ситуації, коли шкільне навчання відбувається онлайн або у гібридному форматі. Освітній процес часто виключає можливості інтеграції у нове оточення, коли перебуваючи в онлайн-режимі нові учні, практично, не мають можливості познайомитися або спілкуватися в умовах школи, а неформальна освіта заповнює ці прогалини. Також для молоді важливим є спільний побут у таборах, можливість перекусити та випити чаю під час занять, включно з формуванням якихось своїх правил і ритуалів. Наприклад, під час фокус-груп розповідали про правила в «кухонному куточку», спільні організації чаювань, запрошення тих, хто прийшов вперше, долучитися до розмов і ближче познайомитися.

• • • • •
• *«На заняттях, коли було перше, то ми всі знайомилися один з одним. Це були не тільки імена, розказували й про свої інтереси та хобі. Так і познайомилися з моїми друзями».*
• *(11 р., постійний відвідувач молодіжного центру, південний регіон)*

«Ми багато спілкувалися під час кава-брейків. Там я познайомився з новим другом». (15 р., виїхав з окупованої території, південний регіон).

«Так, знайшла! Ми жили в одному наметі, там і познайомились. Ще спілкуємось». (13 р., членкиня молодіжної організації, західний регіон)

«Так, знайшла багато друзів, коли відвідувала табір. Тепер, коли приходжу на майданчик, завжди є знайомі». (9 р., виїхала з зони бойових дій, південний регіон)

«Так, коли я підійшов, щоб попити чаю, зі мною захотіли познайомитися дві особи, трохи старші за мене. Зараз ми добре спілкуємось». (11 р., відвідувач молодіжного центру, центральний регіон)

Демонстрація цінності організації або середовища

Цінність організації притаманна насамперед для осередків всеукраїнських організацій з тривалою історією. Там існують певні уніфіковані правила, спадковість і атрибутика. Важливим є факт, що це організації, засновані на членстві, відповідно, навіть наймолодші мають зв'язок з широким колом людей, усвідомлюючи, що в різних регіонах є осередки, які займаються чимось подібним.

Найбільше сентиментів до самої організації демонструють члени Спілки української молоді та Національної скаутської організації «Пласт» (кількість прямих згадок, відповідно 13 і 10), члени НА і МНК більше говорять про ідейний зв'язок, який дозволяє їм легше знаходити однодумців та спілкуватися один з одним.

Загалом осередки національних молодіжних організацій, які брали участь у проекті, залучали до своїх заходів наявних або нових членів. Ефект соціалізації важливий для них як чинник збереження/відновлення організації.

«Я є пластуном, тому маю багато друзів». (12 р., член організації)
«Уся організація — друзі. Неважливо який осередок». (18 р., членкиня організації)

«У мене тут всі друзі, бо я з народження у СУМі». (13 р., член організації)

«На різних заходах завжди знаходиш нових друзів і вас об'єднують спільні інтереси, а згодом дружба кріпиться в спільній діяльності». (24 р., член організації)

«Я знайшла багато однодумців. Це мега круті люди, наповнені позитивною енергією. З багатьма і по сьогоднішній день спілкуюсь». (16 р., учасниця літніх таборів молодіжної організації)

«Насправді, це було неочікувано. Адже мені не дуже просто комунікувати з новими людьми. Але атмосфера настільки приємна, що комунікувати було легко і приємно». (13 р., членкиня організації)

«Атмосфера не дозволяла не знаходити друзів. Кожен відчував простір безпеки і легко висловлював свої думки, а дружба з однодумцями, які стоять одне за одного, є найкращою». (21 р., член організації)

Щодо молодіжних центрів (виключаючи пластові), то тут учасники/ці цінують більше горизонтальні зв'язки та атмосферу. Фактично жоден молодіжний центр не має формату членства, а більшість із них працюють у громадах, де немає членських молодіжних організацій. Тому молодіжний центр більше ідентифікується з місцем, куди можна прийти та цікаво провести час. Враховуючи, що центри на початку повномасштабної війни часто були гуманітарними хабами, то, відповідно, їхні освітні заходи стали доступними і для внутрішньо переміщених осіб, і для місцевих мешканців, і для тих, хто відвідував їх раніше.

«Напевно, найкрутіше в Хабі це люди, які його відвідують. Всі такі відкриті, комунікабельні, цікаві, розумні, впевнені, готові пізнавати щось нове». (15 р., відвідувачка молодіжного центру)

«Завдяки цій організації у мене тепер є друзі в новому для мене місті». (12 р., відвідувач молодіжного центру)

«Бо крута організація і круті заходи». (18 р., відвідувач молодіжного центру)

Загалом і молодіжні центри, і молодіжні організації стали місцем, де заповнюються прогалини у соціальних зв'язках. Для молоді важливим є як тематика активності, так і можливість зав'язати нові знайомства.

2.4. Особливості соціального оточення, залежно від умов воєнного стану

Молодіжні організації та молодіжні центри, які брали участь у проєкті, формували власні навчальні програми, виходячи зі своїх можливостей. Проте їхнім завданням було і створення простору, в якому молодь почуватиметься комфортно та безпечно. З точки зору адаптації до воєнного стану і здійснення типової молодіжної роботи можна виділити такі типи діяльності:

1. Молодіжні центри, в яких з'явилися нові відвідувачі.
2. Молодіжні центри, які отримали нові виклики, пов'язані з деокупацією чи бойовими діями.
3. Молодіжні організації та центри, в яких відновлювалася системна діяльність, що існувала до війни.
4. Молодіжні центри, які змінили географію своєї діяльності у зв'язку з релокацією, а відтак почали працювати з новими відвідувачами.

Молодіжні центри, в яких з'явилися нові відвідувачі. Деякі центри приймали переміщених осіб і адміністрували прихистки («Нові орбіти» у Львові, «Шелтер+» у Кривому Розі та Запорізький обласний центр молоді) або ж відвідували інші прихистки та запрошували на заходи («Простір ідей» з Кременчука і «М-Формація» з Житомира). До заходів залучаються як ті, хто відвідували центри раніше, так і ті, хто приїхали з зони бойових дій чи окупації. Їхнє залучення відбувалося вже після адаптації, а учасники згадують, що запрошення вони отримали, коли організатори інформували їх безпосередньо. У Дніпропетровській області Молодіжний центр «Смарт» зі Слобожанського та Тернівський молодіжний центр «InTern» працюють з різними групами, долучаючи до роботи внутрішньо переміщених осіб. «InTern» також має тісний зв'язок з військовими та ветеранами, постачаючи їм волонтерську допомогу. У Харківській області три молодіжні центри «ХАБ [КОМОРА]» з Первомайського, «RedHub» з Краснограда та «HUB_ІДЕЙ» з міста Зміїв, як і Молодіжний центр громадянської освіти з Києва, на початку війни займалися гуманітарною діяльністю, допомагали релокуватися центрам, які перебували в окупації, залучаючи до діяльності як постійних, так і нових відвідувачів.

«Ми відвідали шелтер для переселенців і розповіли там людям, у яких є діти, про те, що їхні діти можуть долучатися до наших освітніх заходів. Наголосили, що, якщо сподобається — можна відвідувати завжди, якщо не сподобається — можна не продовжувати участь. Після занять ці діти залишалися, розповідали якісь історії, що пережили, що зараз з їхніми квартирами, як вони залишали сім'ї та інше особисте». (освітня консультантка)

Львівський обласний молодіжний центр продовжував свою діяльність. Як зазначають організатори, зросли запити та кількість відвідувачів. У місті збільшилась кількість молодих людей, які переїхали, а також у багатьох львів'ян з'явилась потреба у соціалізації. Загалом, учасники з умовно безпечних регіонів часто говорять про втрату соціальних зв'язків, оскільки багато друзів і знайомих виїхали або воюють. Молодіжний центр «Параграф» з Івано-Франківська, приміщення якого розташоване в університеті, практично не проводив діяльності під час пандемії, і відновився вже під час повномасштабної війни, отримавши нових відвідувачів. У Знам'янці молодіжний центр «WeWorld» відкрився вже під час повномасштабного вторгнення РФ і став «своїм місцем» для молоді, а дехто навіть приїжджає на заходи з сусідніх сіл.

«Через війну багато моїх друзів виїхали з міста і з країни взагалі. І до цього я не знала про молодіжний центр, в який я ходжу, а потім, коли я про нього дізналася, я туди пішла, там був певний захід, і тепер в мене багато нових знайомих, багато нових речей». (15 р., понад рік регулярно відвідує молодіжний центр)

Молодіжні центри, які отримали нові виклики, пов'язані з відновленням, деокупацією, бойовими діями. Більшість молодіжних центрів, які брали участь у проєкті, відновлювали свою роботу в нових умовах. Серед них були ті, що працювали після бойових дій. Це — Чернігівський обласний молодіжний центр, Молодіжний простір «Молодіжка» з Херсона та Національний Пластовий Вишкільний Центр у Бучі. У Чернігові приміщення центру було зруйноване, а в Бучі — зазнало значних пошкоджень. Аудиторія цих центрів — це колишні та нові відвідувачі. Як зазначив один учасник з Чернігова, - «після пандемії, обстрілів і постійних онлайнів приємно було знову побачити людей і почати робити щось разом». Тут відчувається

особливе піднесення та оптимізм, відчуття повернення до чогось звичного, довоєнного.

• *«Особливо приємно після дистанційки, з якою ми усі вимушено зустрілися, прийти й зайнятися неформальною освітою, яка набагато краща за формальну, у приємному колі друзів та однокласників». (18 р., ч.)*

У Херсоні команда молодіжного простору відновлює діяльність, яка розпочалася незадовго до початку повномасштабного вторгнення. Під час окупації міста вони проводили заходи для мешканців Херсона у різних містах та онлайн. Як зазначила одна з учасниць, - «це дозволило їй зберегти свою ідентифікацію з містом, не почуватися самотньою».

• *«З безпекою більш-менш усе добре. Варто врахувати, що під час окупації проводилися заходи онлайн. Я сиділа в себе вдома, не виходила нікуди, почувала себе цілком безпечно. Це дозволяло не втратити зв'язок. Зараз, якщо є повітряна тривога, більшість учасників спускаються в укриття» (26 р., ж.)*

Молодіжні організації та центри, у яких відновлювалася системна діяльність, що існувала до війни. До цього типу організацій можна віднести: осередки Спілки української молоді та МНК, Української асоціації студентів, НА, Пластові Вишкільні Центри (10 організацій-учасниць проєкту). Вони працювали на відносно безпечних територіях. Винятком є Національний Пластовий Вишкільний Центр у Бучі, який відновився після деокупації. Слід врахувати, що молодіжні організації розширюють мережу членів і прихильників завдяки масовим заходам, у тому числі у навчальних закладах і літніх таборах. Ця діяльність була призупинена з 2020-го року через пандемію, коли перервалося живе спілкування і регулярні зустрічі. На початок повномасштабного вторгнення молодіжні організації концентрувалися на відновленні комунікації та допомозі армії. Керівники організацій і осередків зазначають, що відбувся великий відтік чоловіків в армію. Це спричинило ситуацію, коли менеджерськими питаннями почали займатися переважно жінки та молодші члени, а дехто зазначає, що «все треба було починати з початку». Тут війна чітко присутня у житті молоді, оскільки у їхньому найближчому колі є ті, хто боронить країну. Вони

частіше стикаються з втратами, переживаннями за близьких, і більше сфокусовані на питанні захисту країни. У них швидше відбувається дорослішання, самостійність і бажання долучитися до громадської діяльності. Тому тут найбільше цінується організація як структура і середовище, які створюють ефект приналежності до чогось більшого, дозволяють самоідентифікуватися у суспільстві та визначити свої власні пріоритети. Фізична безпека для них є формальною, оскільки вони чітко усвідомлюють, що в іншому місці існує набагато більша небезпека. Організація також є місцем психологічної безпеки, де є можливість відвернути свою увагу від тривожних думок та зайнятися тим, що робив у мирний час.

• *«Ми діяльність не припиняли, ну ідесь на контакті завжди були учасниками в нас, як є членом цієї організації, ми тримали контакт з початку повномасштабного наступу і залучалися до волонтерки, а в 2022-му році влітку ми вже відновили свою діяльність на таборах і з лекціями по школах». (21 р., ж.)*

Молодіжні центри, які змінили географію своєї діяльності у зв'язку з релокацією, а відтак почали працювати з новими відвідувачами.
У проєкті брали участь релоковані молодіжні центри:

- Луганський обласний центр підтримки молодіжних ініціатив та соціальних досліджень, переміщений у Дніпро;
- Донецький обласний дитячо-молодіжний центр, переміщений у Вінницю;
- Всеукраїнська організація «Клас», переміщена з Северодонецька у Пирятин;
- Слов'янський культурний центр «Задзеркалля», переміщений зі Слов'янська у Кропивницький.

Ці чотири організації мають дві моделі роботи. Два обласні молодіжні центри фокусувалися на роботі з внутрішньо переміщеною молоддю зі своїх регіонів. Донецький центр проводив сфокусовану роботу, створивши відчуття спільноти та впевненості серед відвідувачів. Основною діяльністю тут були: заповнення прогалин у шкільній освіті та робота з ментальним благополуччям. Луганський центр починав роботу з внутрішньо переміщеними особами з Луганської області. Тут також були випадки, коли колишні відвідувачі знаходили у Дніпрі «свій» центр. Поступово центр почали відвідувати інші ВПО, а потім і місцева молодь. Інтеграційний

атмосфері сприяє спільна з іншими громадськими ініціативами локація, чіткі правила безпеки та залучення молоді до інших проєктів.

Всеукраїнська організація «Клас» та культурний центр «Задзеркалля» до повномасштабної війни мали у своїх містах розгалужену інфраструктуру і налагоджену роботу. Вони переїхали у регіони, де молодіжна робота була менш розвинена. Їхнім завданням було не лише познайомитись зі своєю новою аудиторією, а й отримати визнання у громаді. Для більшості молодих людей, які відвідують освітні активності, така діяльність є новою. Ці організації заповнюють прогалини у регіонах, які відзначалися слабкою молодіжною інфраструктурою, тому їхні потреби є більш базовими, аніж у молоді, з якими вони працювали в Сєвєродонецьку чи Слов'янську. На відміну від Луганського молодіжного центру, який, як зазначають самі працівники, багато вчиться та активно вивчає молодіжну роботу в Дніпрі. У Пирятині та Кропивницькому ми маємо ситуацію, коли переміщені інституції створюють конкурентне поле для місцевої політики, пропонуючи молоді нову якість неформальної освіти.

3. НАВЧАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ МОЛОДІ: ОТРИМАНІ ТА БАЖАНІ КОМПЕТЕНЦІЇ

3.1. Компетенції, отримані учасниками та учасницями освітніх заходів

Організації та молодіжні центри, які брали участь у проєкті, є різними з точки зору стилів навчання, аудиторії, географії, типу членства та організаційної структури. У цьому проєкті їх об'єднує мета — підтримка молодих людей, на яких вплинула війна; заповнення освітніх прогалин; визначення майбутніх професійних шляхів та відновлення простору для автономності. Таким чином, ми розглядаємо навички, які молоді люди отримують і можуть отримати, відвідуючи різні активності молодіжних центрів та організацій.

Для визначення власних навчальних результатів респондентам пропонувалося відповісти на відкрите запитання: «Чого ти навчився/навчилася, відвідуючи освітні заходи в організації/центрі?». Відповіді опитаних систематизувалися у такі п'ять категорій:

1. **Комунікація, організація та активізм.** Ця група включає навички, що стосуються комунікації у спільноті та з навколишнім середовищем, здатності працювати у команді, брати на себе відповідальність, бути активним у громадському житті, ідентифікуватися з організацією/молодіжним центром як суб'єктом громадського життя, розвивати власні ініціативи, включно з волонтерською діяльністю. Долучаючись до освітніх заходів молодь отримувала простір для реалізації власних проєктів, стимули для власної ініціативи, а також покращувала свої вміння взаємодіяти з іншими.

• • • • •
«Нас вчать, як взаємодіяти, як виручати. Наприклад, на наших виставах буває так, що хтось забув свій реквізит, інші допомагають із декораціями. А ще ми вчимося, як з іншою людиною працювати в парі». (11 р., ж.)

2. **Особистий розвиток і автономія.** Ця група включає компетенції, що стосуються самоствердження себе як особистості. Можна виокремити три відповідні групи:

- 1) психологічна стійкість, відновлення сил, адаптація до змін, стресостійкість, уміння знаходити задоволення від діяльності та здатність будувати приватні взаємини з іншими людьми;
- 2) практичні навички, необхідні у сучасному світі, наприклад: побутові речі, догляд за собою, здорове харчування, облаштування власного життя, фінансова грамотність;
- 3) медіаграмотність в контексті захисту даних, вміння користуватися інтернет-інструментами, виявляти психологічні атаки та шахрайські схеми і т.д. у контексті особистісного розвитку, а також формування почуття більшої впевненості у сучасній ситуації.

«Я навчилася тому, як важливо перевіряти інформацію під час воєнного стану, не піддаватися паніці та довіряти лише перевіреним джерелам. Як не втратити себе та підтримати близьких». (18 р., ж.)

3. **Ідентичність, патріотизм, культура.** Ця група включає осмислення таких аспектів та змін: власна ідентичність, включаючи національну і локальну пам'ять, переосмислення оточення та ідентифікація себе в новому контексті, зацікавлення українською культурою і мовою, здатність рефлексувати над патріотизмом, захист себе і власної країни.

«Я б хотів продовжувати досліджувати історію України та брати участь у подібних заходах, які дозволяють себе відчувати частиною історії». (18 р., ч.)

4. **Професійний розвиток.** Ця група включає формування навичок у виборі професії, підвищення власних професійних компетенцій або здобуття нових, покращення знань у сфері шкільної програми, англійської мови у ширшому значенні, отримання навичок у сфері професій, що мають попит, зокрема, медіа, технологій і природничих наук.

«Поки трішки підтягнув свій рівень знання англійської, дізнався про ази роботи журналіста і почав більше цікавитись книжками». (23 р., ч.)

5. Екстрені ситуації. Ця група компетенцій стосується знань основних правил безпеки під час війни та відповідального ставлення до них. Це вміння надати першу медичну допомогу, тактична медицина, міна безпека, поведінка в екстрених ситуаціях, практичне виживання у складних ситуаціях.

«Я пройшов близько 10 вишколів домедичної допомоги, вивчив багато вузлів, навчився тайм-менеджменту, навчився проектного менеджменту, покращив свої лідерські якості, покращив свої навички з картографії, навчився мандрівництва та інших цікавих та корисних речей». (17 р., ч.).

Діаграма ілюструє відповіді в опитувальниках про набуті компетенції, без урахування відповідей - «нічого» (2,76%) і відповідей без значення — «важко відповісти», «всього, що було», «всього не перелічити» тощо (9,78%). Тобто, враховані відповіді 84,85% респондентів і респонденток (661 відповідь).

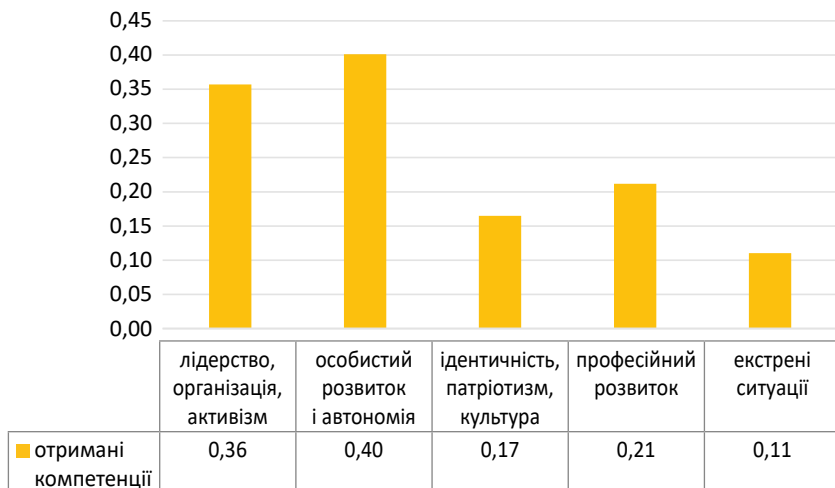

Рис. 3.1. Отримані компетенції за категоріями

Специфіка вікових груп. Кожна група компетенцій має свою специфіку, але присутня у програмах різних вікових груп. Молодші учасники/ці отримують базові навички самостійності та ідентифікації, а старші — більш глибоко аналізують власні можливості чи соціальні процеси. Для молодших професійний розвиток стосується кращого засвоєння шкільної програми, а для старших — отримання додаткових навичок для подальшого здобуття професії.

Ми також спостерігаємо ефект психологічного дорослішання наймолодшої та молодшої вікових груп, відповідно, змінюються і їхні запити на навчання.

• *«На одній із зустрічей хлопчик, якому 6 років, поцікавився, як можна купити дрона. Пізніше уточнив, що це для військових. Раніше діти у 6 років думали, як купити іграшку. Це стосується і питання фінансової грамотності». (освітня консультантка)*
«Звернув увагу, що під час активних військових дій діти стали більш самозарадними. Раніше вони найбільше чекали, щоб їм зверху сказали, що вони будуть робити, а зараз самі подають ініціативи, самоорганізуються і пропонують заняття». (освітній консультант)

- Наймолодші з опитаних (6–12 років) фокусуються на особистому розвитку. На заходах вони переважно вчать робити щось практичне або отримують знання, які спонукають їх до подальшого навчання. Вони також активно цікавляться культурою, традиціями, національними ремеслами, і по-своєму осмислюють політичну ситуацію. Також їх цікавить захист країни та можливість допомогти старшим, або принаймні не відволікати їх на свої проблеми.

• *«На початку кожного заходу ми співаємо гімн, це дуже об'єднує і надихає». (12 р., ж.)*

- Молодша вікова група (13–17 років) з усіх найбільше цінує професійний розвиток. Їм важливо отримати навички, які дозволять почуватися незалежними, навчитися заробляти на себе. Питання отримання доходів може поєднуватися з бажанням робити пожертви

для волонтерів, які допомагають військовим, чи мати фінансову самостійність. На другому місці у них — особистий розвиток.

«Я підвищила свої знання англійської мови, позбулася страху говорити англійською. Відчула, що мої комунікативні навички зросли. Була можливість розвинути і свої лідерські якості під час роботи в команді». (17 р., ж.)

- Старша і найстарша вікові групи (18–25 років та 26–35 років) найбільше отримують навичок лідерства та активізму, комунікації з оточенням. Для молоді цих вікових груп так само важливий особистий розвиток. Незалежно від змісту програм, вони отримують необхідні компетенції через сам факт перебування в оточенні та атмосфері, яка дозволяє їм це робити.

«У мене дитина — підліток. Коли я приходжу на заходи з нею, це нас зближує. Ми знаходимо спільні моменти, і це гарно». (30 р., ж.)

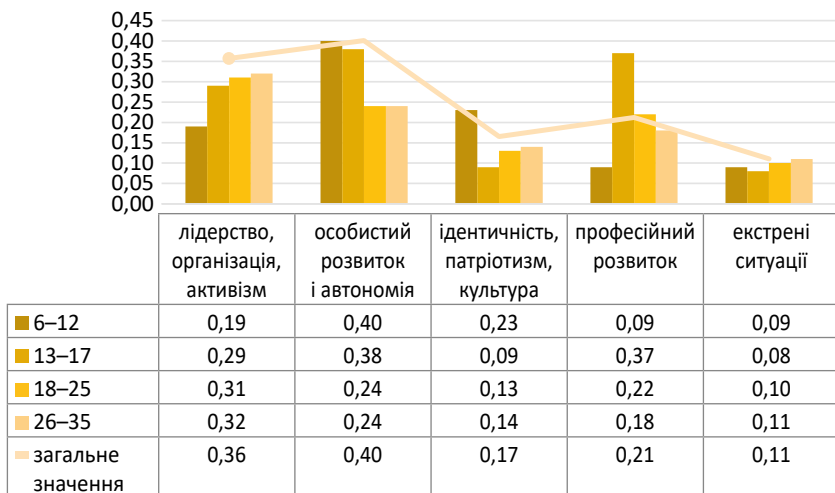

Рис. 3.2. Отримані навички за категоріями і віковими групами

3.2. Компетенції, які учасники та учасниці хотіли б отримати у майбутньому

Наступна діаграма показує співвідношення між часткою присутності даних тем у програмах організацій, часткою набутих компетенцій, згаданих учасниками, та часткою бажаних компетенцій.

- Присутність тем у програмах: запитання опитувальника для освітніх консультантів/ок — «Зазначте тематику ключових компетенцій у ваших навчальних програмах.» (закрите запитання, 10 варіантів).
- Набуті компетенції: компетенції, які задекларували респонденти/ки опитувальника, у відповідях на відкрите запитання: «Чого ти навчився/навчилася, відвідуючи освітні заходи в організації/молодіжному центрі?».
- Бажані компетенції: компетенції, які задекларували респонденти/ки опитувальника, у відповідях на відкрите запитання: «Якщо тобі запропонують відвідати якесь заняття знову, що б це мало бути?».

Дані, які аналізувалися:

- Задекларовані групи компетенцій освітніми консультантами/ками, об'єднані у 5 груп з 10.
- Відповіді в опитувальниках про набуті компетенції, без урахування відповідей «нічого» (2,76%) і відповідей без значення — «важко відповісти», «всього, що було», «всього не перелічити» тощо (9,78%). Тобто, за 100% рахуються відповіді 84,85% респондентів (661 відповідь).
- Відповіді в опитувальниках щодо бажаних заходів, які виключають відповіді лише щодо типу заходів (типи заходів аналізуються окремо) — 33,63%.
- Відповіді 12,58% респондентів/ок, які стверджували, що прийдуть на все, що запропонують; відповіді 6,93% респондентів/ок, які відповіли, що «не знають» або дали іншу невизначену відповідь. Загалом за 100% рахуються відповіді 46,86% анкетованих (627).

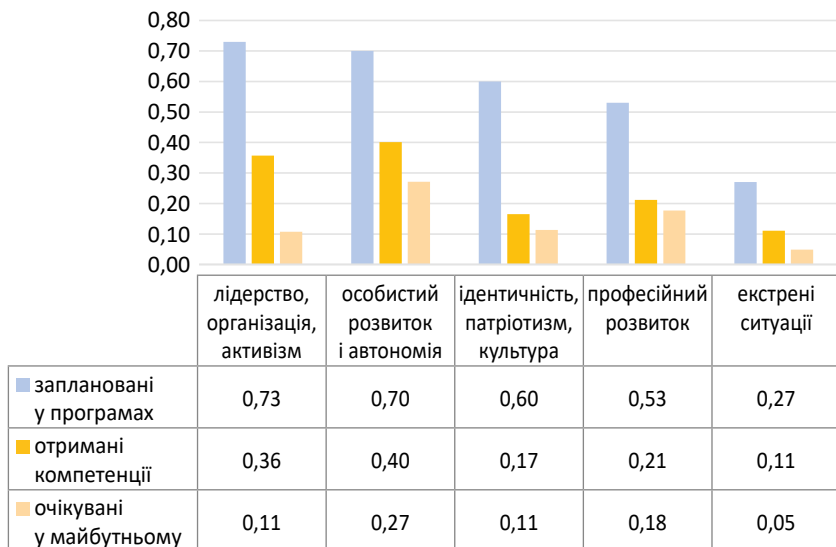

Рис. 3.3. Заплановані, отримані та очікувані компетенції

Аналіз даних ілюструє, що у своїх навчальних програмах організації найбільше орієнтувалися на групу компетенцій, що стосується лідерства, організації, активізму, особистого розвитку та автономії. У випадку першої групи від’ємний розрив між отриманими та бажаними компетенціями. Це може означати, що це завдання виконане і учасники задоволені результатом своєї діяльності, а їхні запити зменшені.

«Я навчилася, що коли об’єднуєшся заради спільної мети, можна реалізувати що завгодно. Це надихає 😊» (16 р., ж.)
 «Я навчився товаришувати, спілкуватися, приносити користь (малювали паркан біля школи)». (15 р., ч.)

Щодо особистого розвитку та автономії — запит теж виконується, але залишається доволі високим. У групі «ідентичність, патріотизм і культура» значний розрив між декларованою діяльністю та отриманими компетенціями, а також високий запит на майбутнє. Різниця між отриманими компетенціями та бажаними заходами у сфері професійного розвитку

залишається майже рівною, як і запит на набуття навичок в екстрених ситуаціях.

«Насправді, раніше я не дуже цікавилася історичними подіями, але після заходу зрозуміла, наскільки у нас потужний і сильний народ, його історію треба знати, щоб не помилятися в майбутньому. А ще я дізналася, що є багато людей зі схожими поглядами на життя». (17 р., ж.)

«Це, фактично, моє перше робоче місце — організовувати та проводити заходи, робота з документацією». (19 р., ч.)

Наступна діаграма ілюструє співвідношення між коефіцієнтом досяжності та коефіцієнтом утримання між основними групами компетенцій. Коефіцієнт досяжності — це співвідношення між отриманими та запланованими компетентностями. Коефіцієнт утримання — співвідношення між отриманими та бажаними компетентностями. Тут ми бачимо, що активності, спрямовані на професійний розвиток, мають найбільший попит, а потенціал програм ще може розвиватися. Подібна ситуація і щодо співвідношення між запитами та потенціалом з компонентом «ідентичність, патріотизм і культура».

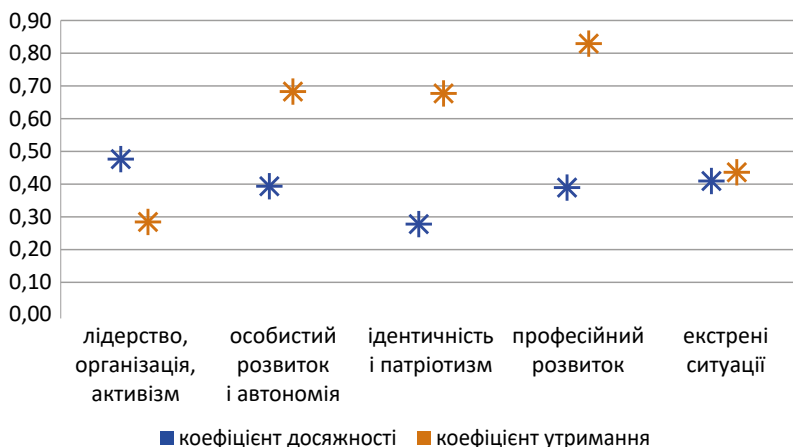

Рис. 3.4. Досяжність і утримання зацікавлення щодо категорій компетенцій

Вікові особливості запитів

Якщо порівнювати вікові особливості запитів, то тут можна виокремити такі аспекти:

1. Наймолодша вікова група (6–12 років) й надалі згадує особистий розвиток і схильна відвідувати «такі самі заняття». Проте тут з'являється ефект дорослішання, коли вони звертають увагу і на професійні особливості. Згадується бажання зайнятися шкільними предметами, програмуванням, технологіями, англійською мовою, опанувати вміння грати на музичних інструментах, навчитися шити чи в'язати тощо.
2. Молодша вікова група (13–17 років) висловлює зацікавленість в особистому (насамперед, заняття з терапевтичним ефектом або консультації з психологами) і професійному розвитку, але частіше згадується питання ідентичності, а саме бажання краще вивчати українську мову та історію, зокрема, місцеву.
3. Старша вікова група (18–25 років) також частіше, ніж в оцінці отриманих навичок, згадує компонент національної ідентичності у контексті цікавих заходів з вивчення історії, культури, практичної діяльності для наближення перемоги.
4. Найстарша вікова група (26–35 років) має запити на професійні навички, пов'язані з технологіями, підприємництвом і англійською мовою, що мало менший відгослос у пропонованих заходах для цієї групи.

Загалом, найбільший попит мають компетенції, які стосуються особистого розвитку, автономії та набуття конкретних професійних навичок. Проте ми спостерігаємо, що найстарша молодь хотіла б отримувати більше професійних навичок в рамках освітньої діяльності, ніж їй пропонується. Очевидно, що молодь цього віку хоче отримати більше можливостей на ринку праці, що змінюється. Наймолодші учасники теж більше згадують професійні навички, пов'язані зі шкільними предметами, або ж з уявленнями про ринок професій. Так, наприклад, діти все більше цікавляться науками, пов'язаними з технологіями. Це вимагає нових підходів у професійній орієнтації для дітей.

Молодша і старша вікові групи мають багато побажань щодо навчання, які охоплюють історію і культуру. Це зумовлено прагненням зрозуміти сучасні процеси у світі. У них є запити на знання, які б подавалися у зрозумілій і доступній формі. Вони також очікують, що й надалі будуть залучені

до громадської діяльності та розвитку своїх лідерських і організаторських навичок.

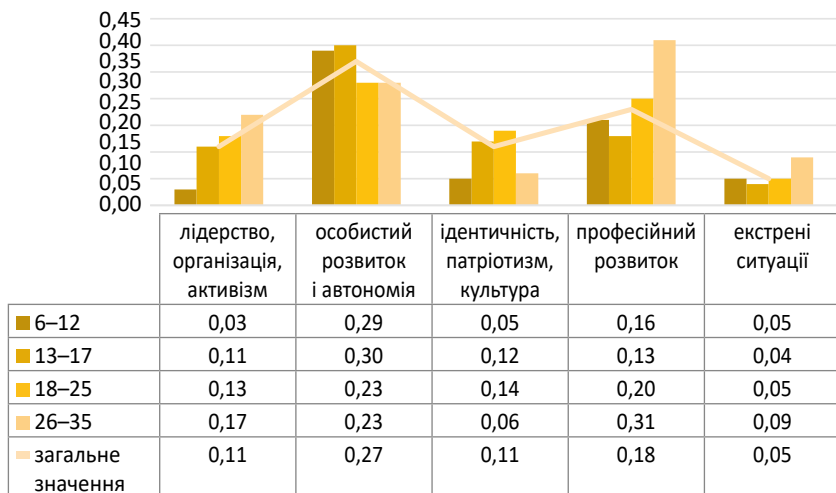

Рис. 3.5. Запитувані компетенції за категоріями та віковими групами

3.3. Очікувані формати заходів

37% опитаних у відповіді про свої очікування на майбутнє згадували форми заходів, які хотіли б відвідувати. Серед них найбільше згадуються табори або виїзні тренінги, ігрові клуби (настільні ігри, «Мафія» або «Криївка» та інше), спортивні та теренові ігри.

Якщо говорити про формати активності, то тут спостерігаються три основні тенденції:

1. Оскільки молодь обмежена у можливості подорожувати, то особливо цінними виявляються заходи, пов'язані зі спільними виїздами. Це можуть бути кількаденні або одностоденні активності, метою яких є, в першу чергу, соціалізація. Табори, виїзні тренінги, екскурсії та подорожі — про такі формати написала третина з тих, хто взагалі згадував про вид заходу. Щодо таборів та виїзних тренінгів, то у першому півріччі 2023-го року їх було надзвичайно мало, причому державне

фінансування на літній відпочинок під час воєнного стану не здійснюється. Якщо говорити про подорожі та екскурсії, то ця діяльність теж мінімізована.

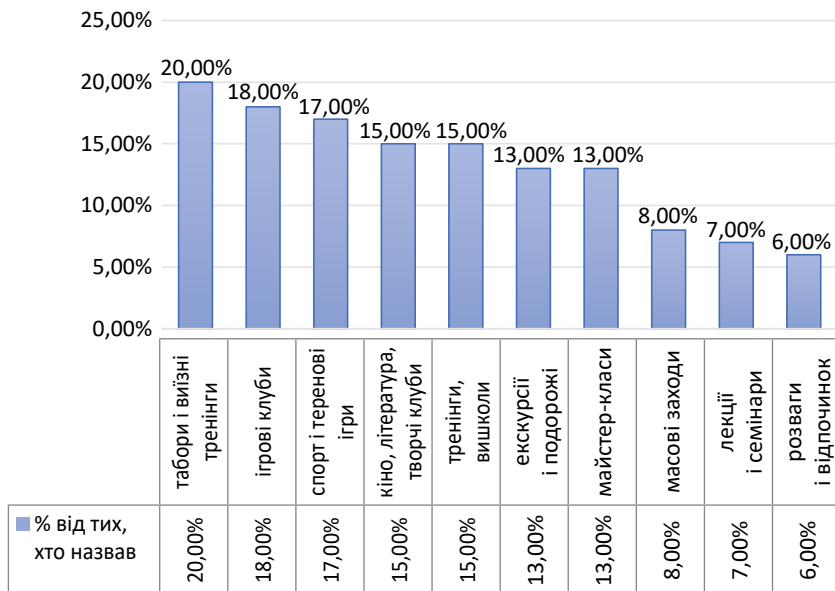

Рис. 3.6. Найбільш бажані типи заходів

- Є багато запитів на молодіжний центр чи молодіжну організацію, куди можна прийти та побути у своєму вузькому товаристві, змістовно провести вільний час, відпочити й чогось навчитися. Так, наприклад, про тематичні клуби, як ігрові, так і творчі, згадували сумарно теж третина опитаних. Щодо ігрових клубів, то переважає бажання пограти в якусь гру і спілкуватися в неформальних умовах. Щодо творчих клубів — існує багато пізнавальних мотивів у сфері культури, як от кіно, музика, література, мовні клуби.
- Є високий попит у сфері спортивної діяльності та масових заходів, що чітко співвідноситься з минулою діяльністю. Наприклад, ті, хто займався спортом, зараз мають менше можливостей і очікують їх отримати

у молодіжних організаціях та центрах. Ті, хто звик брати участь або організовувати більш масові заходи, як от форуми, фестивалі чи ярмарки, бажають відновлювати таку діяльність.

«ДЕСЯТИДЕННИЙ ТАБІР». (9 р., ч.)

«Це має бути табір в Карпатах». (14 р., ч.)

«Хто зна, може знов ігри настільні. Тоді і щось розкажуть, і пограти можна». (16 р., ч.)

«Просто прийти. Це нереальне місце, яке я люблю всім серцем. Як то кажуть, залюбий двіж, якщо мама відпустить». (17 р., ж.)

«Вже зовсім скоро буде проводитись табір, на який я вже збираю наплічник». (19 р., ч.)

«Мандрівка. Це так класно, нові люди, всі щось розповідають, багато занять». (19 р., ж.)

«Ватраааааа. Це кльово одночасно і слухати про якусь історичну подію і просто співати й спілкуватися з людьми». (21 р., ж.)

«Формати лекції + майстер-класів дуже подобаються ✨» (23 р., ж.)

«Мені подобаються тематичні ігрові вечори, бо вони завжди мають пізнавальний елемент». (33 р., ч.)

4. ВИКЛИКИ ТА ЗАПИТИ ВОЄННОГО ЧАСУ

4.1. Навички, необхідні у воєнний час

Вплив війни на компетенції людей є доволі значним. Обговорюючи контекст молодіжних організацій і молодіжних центрів, молодь, так чи інакше, співвідносила отримані та бажані компетенції з програмною діяльністю. Однак, зміни у компетенціях відбуваються і в інших контекстах. Ми запитали учасників і учасниць освітніх заходів про те, що потрібно вміти сьогодні, про що вони навіть не думали два роки тому.

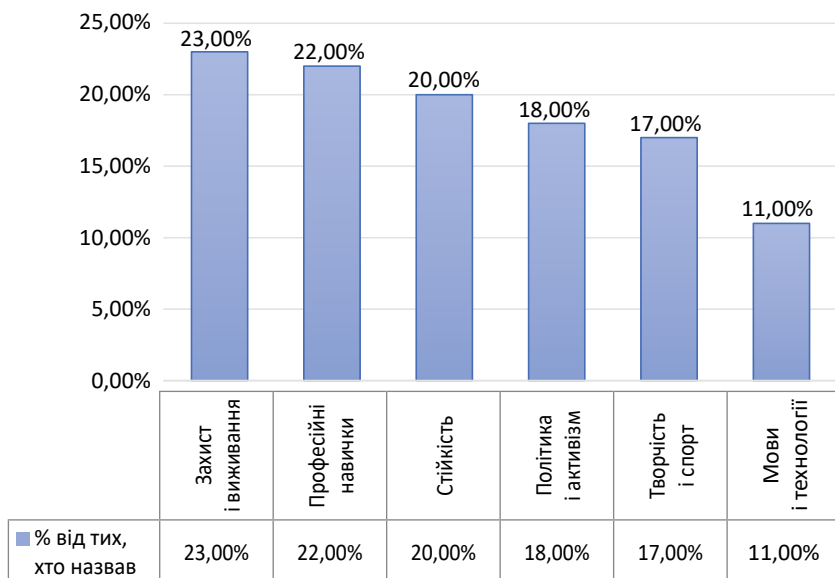

Рис. 4.1. Що б ти хотів/хотіла вміти робити сьогодні, про що ще не задумувалася/здумувався два роки тому?

Найбільше (23%), очікувано згадали групу навичок, які пов'язані з захистом та виживанням. Опитані також згадували, що мали такі заходи й раніше, але зараз вони набули більш практичного значення і містять різноманітні аспекти:

- першу домедичну допомогу та медичні знання, які важливі для надання необхідної допомоги у випадку поранень або інших екстрених ситуацій;
- самозахист, захист і безпека — навички, які дозволяють вживати певних заходів задля посилення особистої безпеки та безпеки інших, а також військові вміння, які відповідають уявленням про захист країни, це поняття також включає мінну безпеку;
- навички виживання, які передбачають здатність забезпечити себе та інших базовими потребами, такими як: вода, їжа, житло в критичних умовах, надання необхідної допомоги іншим.

• • • • •
«Надавати психологічну допомогу, вміти захистити себе і близьких». (32 р., ж.)
«Хочу розрізняти небезпеку з неба». (12 р., ж.)

Інша група включає професійні навички (22%), які можуть містити наступні аспекти:

- бажання отримати навички, щоб заробляти та почуватися більш незалежними. Це характерно для молодшої вікової групи. Часто це також зумовлено бажанням мати власні ресурси для волонтерства чи громадської діяльності;
- розвиток навичок, які дозволяють бути економічно самодостатнім, передбачають можливу зміну професії та способу заробляння, як наслідок, реагування на зміни в економічній системі.

• • • • •
«Я б хотіла почати працювати і отримувати гроші в цьому віці, не досягаючи 18 р., щоб підтримувати різні фонди, а також допомагати батькам (і звичайно, щоб замість рф був якийсь великий океан, але це ...))» (15 р., ж.)
«Менеджерити проекти правильно». (26 р., ч.)

Психологічна стійкість (20%) важлива для:

- адаптації до швидких змін і здатності приймати нові виклики;
- вміння реагувати на стресові та травматичні ситуації, допомагати собі та іншим;
- ефективного функціонування у час невизначеності.

«Швидко адаптуватись до надзвичайних ситуацій і допомагати людям, які потребують допомоги». (18 р., ж.)

«Зараз я б хотіла вміти контролювати свої емоції, хоча 2 роки тому я навіть не думала про це». (14 р., ж.)

Політика та активізм (18%) згадуються у широкому спектрі, зокрема:

- навички, необхідні для ефективної волонтерської діяльності, зокрема для організації благодійних акцій, надання допомоги армії та залучення до гуманітарної діяльності;
- знання про громадські організації та спільноти, розуміння громадських проєктів, вміння працювати в команді й організовувати спільну діяльність;
- самовизначення з точки зору власних цінностей, переосмислення національної ідентичності, надання ваги ідеям, структурам, історичним процесам, які до повномасштабної війни здавалися дургородними.

«Обороняти країну, збирати кошти на потреби ЗСУ». (12 р., ч.)

«Не знаю чи це можна сюди приплести, але хочу ідейно підтянутися». (15 р., ч.)

Творчість і спорт (17%) корелюються з певними втраченими можливостями, чи запланованого або розпочатого у мирному житті. Це насамперед стосується наймолодших і молодших респондентів і включає заняття, пов'язані з відвідуванням гуртків або секцій (спів, танці, гра на музичних інструментах, література, конкретні види спорту, такі як: футбол чи теніс).

«Я б напевно хотіла більш практикуватися в танцях. їздити на кемпі, якісь заходи танцювальні». (15 р., ж.)

«Я дуже хочу навчитися робити картини зі скла. Я ніколи не задумувалася два роки тому, що я навчуся в'язати та потраплю у Хаб». (14 р., ж.)

Мови та технології (11%) пов'язані як з бажанням набути прикладних професійних навичок, так і прагненням самоідентифікації у світі. Це може бути пов'язано з баченням перспектив навчання чи роботи; розумінням,

Сьогодні ця сфера системи позашкільної освіти у багатьох регіонах майже не функціонує. Звідси й запит на творчість та спорт у молодіжних центрах та організаціях.

«Напевно, плавати, бо на плавання до війни я ходив у великий басейн, але через війну його закрили, бо багато людей перестало ходити, і басейн обслуговувати було ні на що. Зараз я ходжу в басейн, менший в 4 рази, і це суттєво, бо цей 6 метрів, а той був 24. Мало місця». (14 р., ч.)
 «Хочу ходити на танці, а всі, хто ходив зі мною на гурток, роз'їхались, і керівник». (14 р., ж.)

14% опитаних відповіли, що таких занять, якими б вони не могли займатися сьогодні, немає.

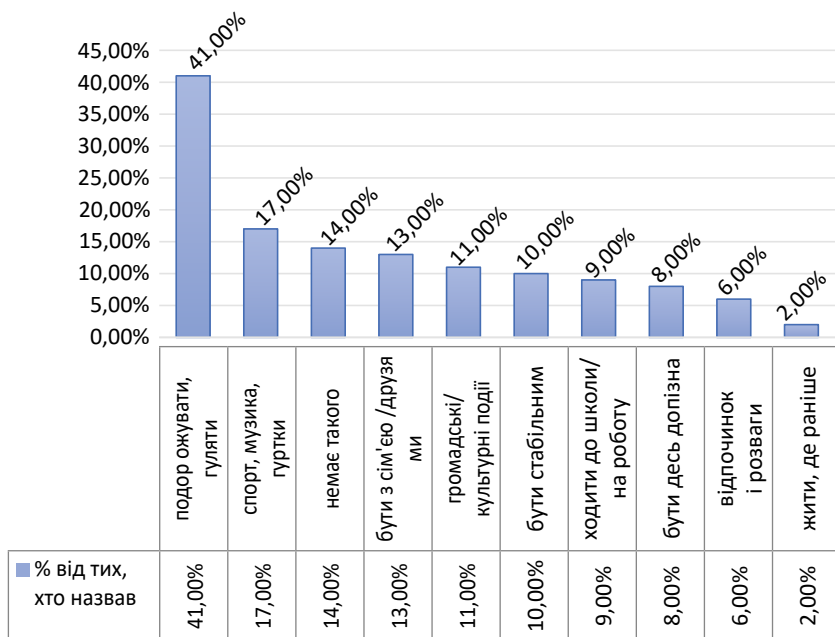

Рис. 4.2. Чим тобі подобалося займатися у мирний час, але це неможливо сьогодні?

Серед інших занять опитані згадували громадські та культурні події (форуми, концерти, фестивалі), відвідування школи чи улюблену роботу, інші розваги. А ті, хто переїхали, згадували рідні міста.

«Мені подобалося відвідувати школу, бо там було багато друзів, тобто однокласників». (15 р., ж.)

«Я любила мандрувати та відбувати різні заходи. Зараз з цим максимально важко 😞» (16 р., ж.)

«Мені загалом важче спати, я відчуваю, що коли відпочиваю, я не можу робити це на повну, типу зі спокоєм, бо знаю, що триває війна». (19 р., ж.)

«Мої захоплення доволі «спокійні», наприклад, вишивання. Але наразі я помітила, що в родині ми майже не проводимо всяких веселих святкувань». (23 р., ж.)

«Насправді, життя кардинально змінилося, і треба адаптуватися, проте хочу зазначити, що в мирний час було легше бути добрим і любити». (25 р., ч.)

«Мені подобалось відчувати себе в безпеці. Спокійно відвідувати кіно, театри, концерти, ТЦ і подорожувати». (33 р., ч.)

«Навчатися в рідній школі, подорожувати, спати в своєму ліжку». (14 р., ж.)

4.3. Тональність відповідей на анкети

Аналіз тональності анкет показує нейтральний емоційний фон, де переважають позитивні слова. Більш сентиментальними (30–48% позитивних слів при середньому 23%) є відповіді з семи молодіжних центрів, п'ять з яких релоковані або відновлені після бойових дій і окупації, а два — безпосередньо адміністрували прихистки для ВПО.

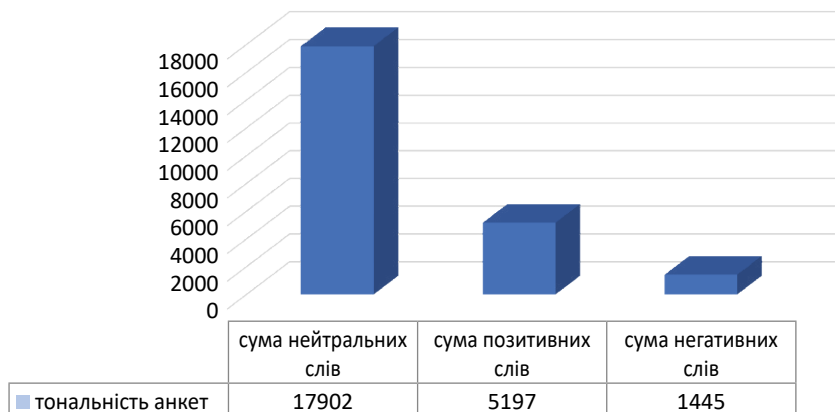

Рис. 4.3. Тональність анкет

5. ОРГАНІЗАЦІЇ ТА КРАЩІ ПРАКТИКИ

5.1. Організації проєкту

У проєкті брали участь 30 молодіжних центрів і осередків молодіжних організацій.

Рис. 5.1. Географія проєкту

Дніпропетровська область:

1. Культурно-громадський центр «Шелтер Плюс», Кривий Ріг
2. Луганський обласний центр підтримки молодіжних ініціатив та соціальних досліджень, Дніпро
3. Молодіжний центр «Смарт», Слобожанське
4. Тернівський міський молодіжний центр, Тернівка

Львівська область:

1. Львівський обласний молодіжний центр, Львів
2. Львівський обласний пластовий центр, Львів
3. МНК, Львів
4. Молодіжний центр «Нові орбіти»/ КМЦ «Супутник», Львів

Полтавська область:

5. Всеукраїнська організація «КЛАС», Пирятин
6. Молодіжний центр «Простір ідей»/«Європейський клуб», Кременчук
7. Українська асоціація студентів, Полтава

Харківська область:

1. Молодіжний центр «HUB_ІДЕЙ», Зміїв
2. Молодіжний центр «ХАБ [КОМОРА]», Первомайське
3. Молодіжний хаб «RedHub», Красноград

Івано-Франківська область:

1. Молодіжний центр «Параграф», Івано-Франківськ
2. Українська асоціація студентів, Івано-Франківськ

м. Київ:

1. Молодіжний центр громадянської освіти, Київ
2. Спілка української молоді в Україні (СУМ), Київ

Кіровоградська область:

1. Перший молодіжний простір «ПРОСТІР», «WE WORLD», Знам'янка
2. Слов'янський культурний центр «Задзеркалля», Кропивницький

Тернопільська область:

1. МНК, Тернопіль
2. Спілка української молоді в Україні (СУМ), Тернопіль

Вінницька область: Донецький обласний дитячо-молодіжний центр, Вінниця

Волинська область: НА, Луцьк

Житомирська область: Молодіжний центр «М-Формація», Бердичів

Запорізька область: Запорізький обласний центр молоді, Запоріжжя

Київська область: Пластовий Вишкільний центр, Буча

Рівненська область: Пластовий центр, Рівне

Херсонська область: Молодіжний простір «Молодіжка», Херсон

Чернігівська область: Чернігівський обласний молодіжний центр, Чернігів

На початку 2022-го року ще діяли обмеження у зв'язку з пандемією, тому у попередні два роки молодіжна робота була обмежена і заміщувалася онлайн-інструментами. Для тих організацій, які долучали нових членів шляхом масових акцій чи літніх таборів, це особливо вдарило по якості та кількості залучення. Повномасштабна війна стала фактором, коли соціальні зв'язки, робота організацій і просторів почали відновлюватися як відповідь на гуманітарну кризу та військову мобілізацію. З часу повномасштабного вторгнення центр став найбільшим притулком для переселенців на півдні України, де також є простір для активностей для молоді. Після початку війни перші місяці були періодом гуманітарного реагування, коли молодіжні структури виявилися ефективними для надання людям низки необхідних послуг. Основними викликами, з якими зіткнулися організації та молодіжні центри, були:

- **Евакуація з лінії фронту.** Декілька організацій вирішили евакуювати команди у безпечніше місце і потребували підтримки, щоб відновити своє життя на новому місці. Багато зусиль і часу займали: фізичне переміщення людей та команд, пошук ресурсів на новому місці та позиціонування себе серед нової аудиторії. У проєкті брали участь чотири такі організації: Донецький обласний дитячо-молодіжний центр, Луганський обласний центр підтримки молодіжних ініціатив та соціальних досліджень, Всеукраїнська організація «Клас» та Слов'янський культурний центр «Задзеркалля». Вони перемістились, відповідно, у Вінницю, Дніпро, Пирятин та Кропивницький.

- **Трансформації гендерних ролей.** У багатьох членських організаціях чоловіки пішли в армію, відтак керівництво молодіжної організації втратило значну частину своїх кадрових ресурсів. На зміну їм прийшли жінки, які повинні піклуватися про організацію, а також підтримувати чоловіків, які борються з ворогом. Насправді ми отримали фемінізацію менеджменту з одного боку, і мілітаризацію організацій з іншого. Серед усіх учасників проєкту це стало особливо відчутним для НА, МНК, Пластового Вишкільного Центру в Бучі.
- **Зв'язок з людьми в окупації.** Після деокупації півночі України та районів навколо столиці (Києва) ми стали свідками зруйнованої інфраструктури. Багато молодих людей пережили окупацію або бойові дії та потребували підтримки. Особливо важкими були періоди окупації у Харківській області та у Херсоні. У першому випадку з деякими молодіжними хабами, об'єднаними у Харківську філію Асоціації молодіжних центрів не було зв'язку.
- **Трансформація інфраструктури** у безпечних регіонах на притулки та пункти гуманітарного реагування. Там, де була розвинена інфраструктура молодіжних центрів, була можливість приймати переселенців. Окрім згаданого Запорізького обласного центру молоді, люди проживали у культурно-мистецькому центрі «Супутник», на базі якого діє молодіжний центр «Нові орбіти» та створений Пункт незламності; свій прихисток відкрив Культурно-мистецький центр «Шелтер Плюс»; у Пластовому Вишкільному Центрі у Бучі після деокупації проживали працівники служб, які відновлювали критичну інфраструктуру.

Першими кроками навесні 2022 року було відновлення комунікації та спілкування з розумінням того, що єдине, що організації та молодіжні центри можуть зробити, це швидко реагувати на потреби, підтримувати один одного та давати розуміння того, що ніхто не залишається сам на сам з проблемами. Евакуація, втрата зв'язку, укриття, підтримка волонтерів, які допомагають військовим, технікою та обмін досвідом у режимі листування в чатах — це були найбільш доречні дії в цей час. У травні 2022 року організації почали розглядати можливість реконструкції молодіжної роботи та пошуку нових інструментів з урахуванням нових обставин. Це був період, коли молодіжні працівники та працівниці починали вивчати нові інструменти роботи на практиці. Комуś вдавалося виводити людей

з притулку за допомогою спортивних вправ, з'явилися ініціативи щодо інтеграції ВПО в місцеві громади, деяким структурам вдалося відновити регулярні освітні заходи та заходи з дозвілля.

Влітку 2022-го року з'явилася ідея відновити літні молодіжні табори. Зазвичай ці заходи підтримуються національними, місцевими або приватними коштами. На той момент грошей в організацій на такі заходи практично не було. На додаток, обладнання, яке використовувалося для літніх таборів, здебільшого відправлялося на фронт. Завдяки іноземним спонсорам, нам вдалося забезпечити кілька літніх таборів і надати можливість молоді відпочити у найбезпечніших районах західної частини України. Зимовий час з бомбардуваннями, обстрілами та відсутністю електрики знову скерував зусилля на гуманітарне реагування. Завданням НУМО було забезпечити молодіжні простори генераторами та іншими необхідними пристроями для забезпечення належної роботи. У результаті молодіжні простори були знову наповнені молоддю, адже інколи це було чи не єдине тепле місце з електрикою.

Події 2023 року знову наблизили організації до звичайної молодіжної роботи. У рамках проєкту «Підтримка безпечних середовищ для розвитку молоді в Україні» було створено мережу освітніх консультантів, відповідальних за відновлення регулярної молодіжної роботи в організаціях, включаючи молодіжні табори, дозвілля та освітні заходи.

Освітні консультанти — це працівники організацій і молодіжних центрів, які організовують регулярні освітні заходи. Усі організації самі визначають профіль і форму заходів. Їхнім завданням є забезпечити потреби в неформальній освіті та повернути молодь у простори, відновити діяльність організацій і створити умови для розвитку молоді навіть у воєнний час. З усіх 30 освітніх консультантів проєкту 15 працювали у громадських організаціях чи молодіжних центрах/просторах що адмініструються громадськими організаціями, 12 — у молодіжних центрах, що є комунальними/державними установами/закладами, 1 — благодійного фонду, 2 — ініціативних групах (благодійний фонд та ініціативні групи також мали власні простори в адмініструванні). З 12 комунальних молодіжних центрів, 3 — це пластові вишкільні центри. З 30 освітніх консультантів, 12 працюють або є її активними членами більше ніж чотири роки, троє — 2–3 роки, і 13 — менш ніж два роки. Двоє консультантів були залучені вже під час повномасштабної війни.

Третина організацій проекту знаходиться в малих містах і селищах, чисельністю населення 5–40 тисяч. Це комунальні установи (9) і одна релокована громадська організація. Наступні три організації працюють у середніх містах (50–250 тис.) — це обласна комунальна установа і дві громадські організації; вісім — у великих містах (250–500 тис.) і 9 — у містах-мільйонниках.

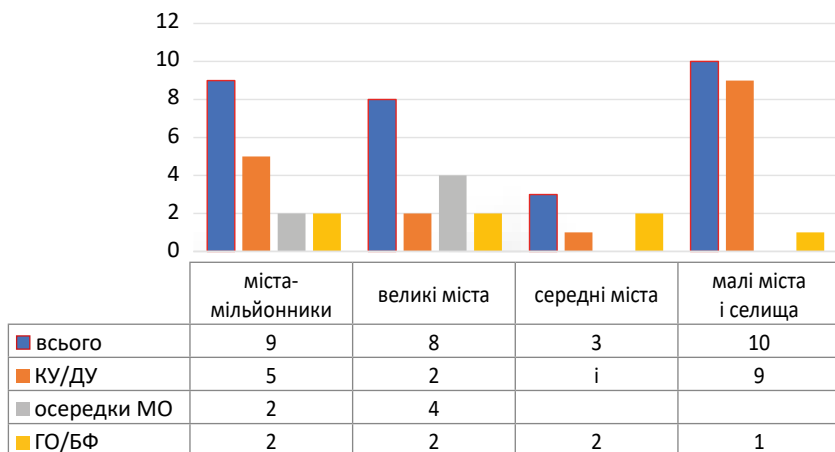

Рис. 5.2. Громади і статус організацій

У 2023-му році організації та молодіжні простори змінювали вектор своєї роботи в напрямку відновлення статутної діяльності. У 2023-му році збільшилася організація дозвілля, зросла кількість тренінгів, клубів і майстер-класів, зменшилася кількість заходів з релокації, допомоги армії та гуманітарної допомоги, управління прихистками для ВПО. Це зумовлено стабілізацією ситуації в країні, формуванням державних структур та адаптацією.

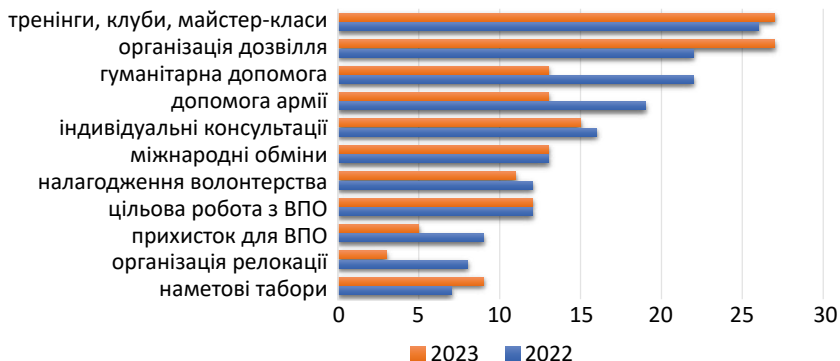

Рис. 5.3. Основні типи діяльності організацій

Щодо самого менеджменту організацій, то 17 з тридцяти зазначають, що менеджмент практично не змінився, 6 — що значна частина (передовсім чоловіки) пішли в армію, відповідно організацією стали керувати жінки. 5 організацій зазначили, що відчутна частина активу виїхала, 5 — що довелося починати усе заново, і одна організація була створена вже під час війни.

Про відтік чоловіків, які пішли в армію говорять молодіжні організації, осередки яких беруть участь у проєкті — це стосується Пласту, СУМу, МНК і НА. Це організації з розлогою структурою, правлінням і виконавчими органами. «Фемінізація» менеджменту стала для них найбільш відчутною.

5.2. Кращі практики

Впродовж 2023-го року організації змінювали свої програми, реагуючи на запити молоді. Окреслені кращі практики формувалися за такими критеріями:

- навчальні ефекти та формування компетенцій;
- забезпечення участі молоді в ухваленні рішення;
- особливості залучення ВПО.

Навчальні ефекти та формування компетенцій

Зворотний зв'язок про отримані навчальні ефекти показав, що молодь за сприятливих умов здатна активно вчитися і розвиватися. Ми формували компетенції за п'ятьма категоріями. З них такі, що заслуговують на детальніше вивчення та поширення цього досвіду в інших заходах.

Комунікація, організація та активізм

Такі компетенції найкраще розвиваються не стільки через освітні заходи, скільки через сформовану історію і внутрішню культуру. У цьому плані конкретний шлях розвитку лідерських чи активістських навичок з самого раннього віку дають молодіжні організації, зокрема, «Пласт» чи СУМ. Основний механізм таких практик полягає у тому, що з першого разу дитина чи молода людина отримує ідентифікацію себе з організацією, набуває формального або неформального членства. Тут відкриваються можливості брати участь у громадській і волонтерській діяльності, які проводить організація, відчувати свою залученість до чогось масштабного і великого. У молодіжних центрах молоді люди є більше відвідувачами. Вони не завжди мають ідентифікацію з організацією як зі структурою, проте можуть там вільно організовувати власні проекти.

Особистий розвиток і автономія

У цій сфері компетенцій успішними є усі практики, які дозволяють перебувати у психологічному комфорті, почуватися самодостатнім і незалежним. Тут можна виокремити запит на базові знання з психології, що особливо важливо для старшої вікової групи. Наприклад, Львівський обласний молодіжний центр включив у програму освітніх активностей такі теми як: «Взаємостосунки в родині», «Як жити зі стресом», «Вміння казати «ні», «Саморефлексія як інструмент постійного навчання», «Страх проявити себе». Ці теми відповідали потребам молоді, що є набагато ефективнішим, аніж загальне заняття присвячене ментальному здоров'ю. Слід також зазначити, що відповідний формат таких занять сприяє соціалізації та комунікації, про що також згадували учасники та учасниці заходів.

Ідентичність, патріотизм, культура

Як і у випадку лідерських якостей і патріотизму, розвиток компетенцій у цій сфері безпосередньо залежить від історії та внутрішньої культури впроваджувачів освітніх активностей. Наприклад, теми історії чи культури є типовими для молодіжних організацій, як от «Пласт», СУМ, МНК чи НА. Проте і молодіжні центри відчувають такі запити. Як кращі практики тут варто виділити «HUB_Ідей», «Нові орбіти» і «МолоДіжку», які включили у свої програми тематики, пов'язані з місцевою історією і локальною ідентичністю. Іншою практикою є формування певних традицій в молодіжному центрі, таких як: наявність прапора, виконання гімну, зустрічі з захисниками, відзначення важливих дат, комунікація українською мовою тощо.

Професійний розвиток

У цій тематиці кращі практики проявляються у двох вимірах — допомога у вивченні шкільних предметів для молодших і набуття професійних навичок старшими. Так, наприклад, Донецький молодіжний центр реалізував активність, спрямовану на підготовку до НМТ для школярів-переселенців, а, наприклад Чернігівський обласний молодіжний центр організував програму стажування для молоді в органах влади. Профорієнтаційні заходи проводилися і в інших молодіжних центрах, і бували випадки, коли це допомагало знайти роботу.

Екстрені ситуації

На сьогодні існує багато програм, які розвивають навички поводження в екстрених ситуаціях. Це переважно конкретні вміння і навички, які найкраще передаються професійними інструкторами. Проте, якщо говорити про виживання в екстремальних умовах, то тут, безперечно, успішними є табори, які проводили молодіжні організації.

Забезпечення участі молоді в ухваленні рішень

І в організаціях, і в молодіжних центрах, участь молоді у формуванні навчальних програм найбільше проявляється на рівні вивчення потреб. Так, наприклад, у другому півріччі Луганський обласний молодіжний центр вирішив сфокусуватися на темі національної ідентичності та історії.

Це відбулося після обговорень можливих тем з дорослими учасниками та учасницями і батьками молодших. На зміни програм впливали також учасники/ці заходів Львівського обласного молодіжного центру, які виявили зацікавлення у продовженні психологічних тренінгів.

Іншим, більш відчутним виміром участі молоді в ухваленні рішень є залучення на організаційному рівні. Так, наприклад, молодь може запропонувати та реалізувати свій проєкт, використовуючи ресурси центру й організації, організувати волонтерську акцію чи благодійну подію, або організувати клубну роботу. Така діяльність вже є типовою як для організації, так і для центрів.

Особливості залучення ВПО

Досвід проєкту показує, що найбільш ефективним залученням ВПО, які мешкають у місцях компактного проживання, є систематичне відвідування цих місць, проведення зустрічей, інформування і мотивування приходити на заходи. Так, наприклад, Луганський обласний молодіжний центр має досвід кількомісячного відвідування прихистків, аж поки мешканці почали виходити в інші локації. Слід зважати, що часто ВПО опиняються в іншому соціальному оточенні, переїхавши, наприклад, з малих міст у великі. Досвід громадських просторів і неформальної освіти може бути для них чи не першим. Якщо такі візити здійснює релокована інституція, це створює передумови для більшої довіри. Інший спосіб залучення ВПО — це інформування і мотивація до відвідування заходів отримувачів гуманітарної допомоги. Наприклад, молодіжний центр «RedHUB», який розташований у приміщенні бібліотеки, мав власний пункт гуманітарної допомоги. Це ж стосується і «Шелтер+», де також був прихисток. Такі практики є більш успішними, ніж пасивне інформування. Повертаючись до досвіду Луганського обласного молодіжного центру, слід зазначити, що важливим є сама локалізація інституції та зв'язки з іншими організаціями — перебування в одному просторі з місцевими молодіжними організаціями дає можливість запобігти практикам соціального виключення ВПО та дозволяє залучення інших груп і подальшу інтеграцію. Так, у другій половині 2023-го року Луганський МЦ вже відвідували як місцева молодь, так і ВПО з інших регіонів.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

У 2023 році молодіжні центри та організації успішно адаптувалися до умов воєнного стану, реалізуючи систематичні навчальні ініціативи. Результати проєкту вказують на появу нових аудиторій, зміни очікувань та виникнення нових потреб у контексті місцевих умов. Молодіжна діяльність відзначилася реагуванням на гуманітарні потреби, соціальну роботу та виправлення прогалин у сфері освіти.

Концепція безпеки стала важливим аспектом як для молоді, так і для менеджменту організацій і центрів, прямо пов'язаним із воєнним станом. Інфраструктура, що існує, стала прихистком, де створюється безпечне середовище, в якому дотримуються встановлених правил безпеки.

Завдяки безпечній атмосфері, молодіжні центри та організації виконали роль соціалізаційного простору для молоді, що втратила соціальні зв'язки через зміни місця проживання або життя в зміненому середовищі. Важливими елементами цих просторів були інтерактивні методи навчання, ефективна комунікація, встановлення правил і можливість участі в різних активностях.

Учасники освітніх заходів глибоко рефлексували свої навчальні результати. На фоні воєнного часу, молодіжні центри та організації залишаються платформою для розвитку громадянської активності, лідерства та волонтерства. Варто відзначити, що в умовах війни ці якості здобуваються на практиці, і попит на тематичне навчання зменшується.

Найбільший інтерес спостерігається щодо особистого розвитку та автономії, включаючи психологічну стійкість. Організації та центри успішно впоралися з цим попитом. Водночас проблематичніше було задовольнити запити, пов'язані із професійним розвитком і національною ідентичністю. Проте, вже у другій половині 2023 року ці аспекти отримали більше уваги у навчальних програмах. Відзначимо, що в умовах воєнного часу надзвичайно важливим стає навчання поведінки в екстрених ситуаціях, що є особливо актуальним для прифронтових територій.

У контексті воєнного часу відбулися значні обмеження для молоді у звичних формах проведення вільного часу та соціалізації. Для дітей та молоді шкільного віку спостерігається різноманітність темпів відновлення навчання, охоплюючи повноцінні традиційні методи, гібридні форми та онлайн-освіту. Молодіжні центри набувають нового значення,

виступаючи не лише як «третій простір», але і як важливе середовище для активної соціальної взаємодії молоді.

У зв'язку з обмеженими можливостями позашкільної освіти, інфраструктура молодіжних центрів часто заміщує функції, які раніше виконували спортивні або мистецькі школи. Для старшої вікової групи відзначається вплив обмежень щодо самостійних подорожей, участі у масових заходах та занять спортом чи мистецтвом. Це зумовлює зростання інтересу до організації різноманітних заходів, таких як кіноклуби, літературні читання, концерти та спортивні змагання.

Наявні обмеження також впливають на відсутність літніх таборів. При цьому, молодіжні організації стають основними організаторами таких ініціатив. Відзначається значний попит на табори та інші виїзні активності, що перевищує їхню кількісну доступність.

Виходячи з аналізу опитувальників, результатів фокус-груп та контенту програм, можемо зробити такі рекомендації:

1. Розширити співпрацю між організаціями, що беруть участь у проєкті, шляхом активізації мережевих зв'язків та обміну досвідом для впровадження передових практик. Забезпечити ефективне спілкування як серед консультантів, так і серед молоді, зокрема шляхом проведення онлайн-зустрічей та офлайн-активностей, що включають молодь, а не лише освітніх консультантів/ок.
2. Визначити тематичний аспект для покращення соціалізації молоді та впровадження практик молодіжних обмінів між різними центрами. Сприяти спільній діяльності, яка базується на визначенні тематичного напрямку та організації молодіжних обмінів.
3. Збільшити вплив молоді на зміст навчальних програм, залучаючи її до активного формування та обговорення. Забезпечити більшу залученість молоді у процес розробки програм через проведення дизайн-сесій та колективного визначення основних елементів навчальних планів.
4. Впровадити проєктний підхід до освітньої діяльності, сприяючи розвитку власних ідей молоді та створенню командних проєктів. Здійснювати системний підхід до розвитку молодіжних проєктів, що сприятиме активній участі молоді в цьому процесі.

5. Зосередитися на професійному розвитку для різних вікових груп, використовуючи різноманітні методи, такі як: тренінги, стажування, зустрічі із зацікавленими особами, а також менторська підтримка.
6. Зосередити увагу на тематиці національної ідентичності через впровадження спільних програм, що охоплюють вивчення локальної історії, відзначення календарних дат, розуміння суспільного розвитку та глобальних процесів.
7. Створити стійку організаційну культуру та правила для молодіжних центрів, сприяючи формуванню сталої ідентифікації для постійних відвідувачів без огляду на можливі зміни команди центру.
8. Розробити уніфіковані підходи до реалізації компонента особистісного розвитку та психологічної стійкості, враховуючи зміни у потребах молоді під час воєнного стану та після нього.
9. Визначити спільні підходи до залучення внутрішньо переміщених осіб до освітньої діяльності, враховуючи, що їхні потреби та запити з часом змінюватимуться.
10. Здійснювати постійний аналіз потреб молоді через фасилітацію рефлексійних груп, фокус-груп та груп взаємопідтримки для створення програм, які найкращим чином відповідають конкретним запитам молоді.